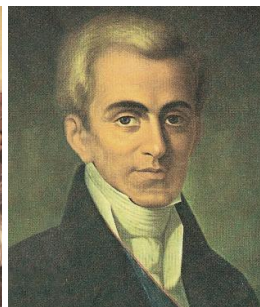
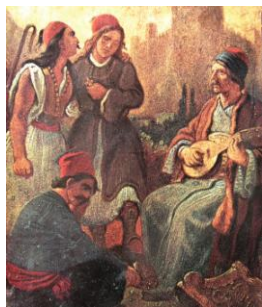

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ
ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

**Ιωάννης Κολιόπουλος
Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Αθανάσιος Καλλιανιώτης
Χαράλαμπος Μηνάογλου**

ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

**Ιστορία του νεότερου
και σύγχρονου κόσμου**

Στ' Δημοτικού

5ος τόμος

Ιστορία ΣΤ΄ Δημοτικού

**Ιστορία του νεότερου
και σύγχρονου κόσμου**

Βιβλίο μαθητή

Τόμος 5ος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ιωάννης Κολιόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής

Ιάκωβος Μιχαηλίδης

Επίκουρος Καθηγητής, ΑΠΘ

Αθανάσιος Καλλιανιώτης

**Σχ. Σύμβουλος Δρ Νεότερης
Ιστορίας**

Χαράλαμπος Μηνάογλου

Εκπ/κός, Δ.Ε. Δρ Νεότερης Ιστορίας

ΚΡΙΤΕΣ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη

Καθηγήτρια, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Ιωάννης Κάππος

Σχολικός Σύμβουλος

Αντώνης Σμυρναίος

Σχολικός Σύμβουλος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Βασίλης Δημητριάδης, Φιλόλογος

**ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ
ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΠΑΙΔ. ΙΝΣΤΙΤ.**

Γεώργιος Σκαλιάπας,

**Σύμβουλος Παιδαγ/κού Ινστιτούτου
Ιωάννης Παπαρηγορίου***

Π. Σύμβουλος Παιδ/κού Ινστιτούτου

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

University Studio Press

**Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων
& Περιοδικών**

***συμμετείχε στο πρώτο μέρος του
διδακτικού πακέτου**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**
Ομάδα εργασίας για το Ινστιτούτου
Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προσαρμογή: Ελένη Ανδρέου,
Ψυχολόγος
Επιμέλεια: Μαρία Ατζάμπου,
Εκπαιδευτικός

Επιστημονικός υπεύθυνος:
Βασίλης Κουρμπέτης, Σύμβουλος Α΄
του Υ.ΠΟ.ΠΑΙ.Θ

Υπεύθυνη του έργου:
Μαρία Γελαστοπούλου,
M.Ed. Ειδικής Αγωγής

Τεχνική υποστήριξη: Κωνσταντίνος
Γκυρτής, Δρ. Πληροφορικής

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ
ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ & ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

**Ιωάννης Κολιόπουλος
Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Αθανάσιος Καλλιανιώτης
Χαράλαμπος Μηνάογλου**

Ιστορία ΣΤ΄ Δημοτικού

**Ιστορία του νεότερου
και σύγχρονου κόσμου**

Τόμος 5^{ος}

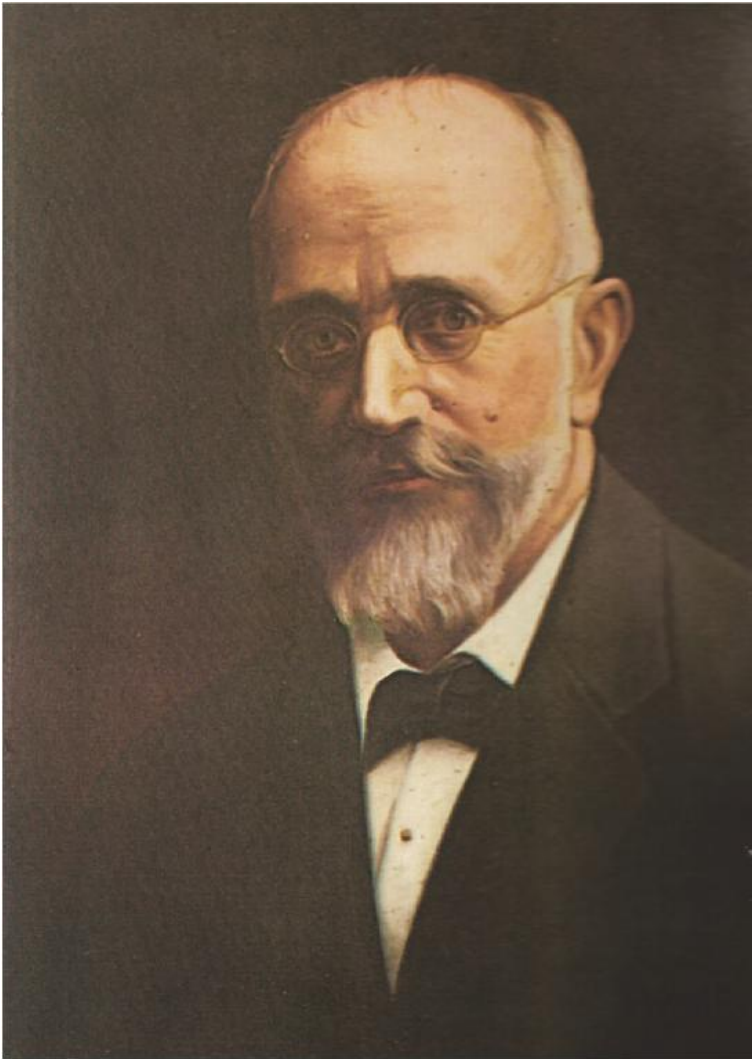

Κεφάλαιο 2

Το κίνημα στο Γουδί και η κυβέρνηση Βενιζέλου

Τον Αύγουστο του 1909 αξιωματικοί του στρατού ξεσηκώθηκαν εναντίον του βασιλιά ζητώντας αλλαγές σε διάφορους τομείς. Το κίνημα στο Γουδί, όπως αποκαλείται η παραπάνω ενέργεια, οδήγησε στο σχηματισμό κυβέρνησης από τον Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος θα πρωταγωνιστήσει στην πολιτική ζωή της Ελλάδας το επόμενο διάστημα.

◀ Ο
Ελευθέριος
Βενιζέλος,
Αθήνα,
Εθνικό
Ιστορικό
Μουσείο

Αύγουστος 1909 Νοέμβριος 1910

Αύγουστος 1909: Κίνημα στο
Γουδί

Νοέμβριος 1910: Ο Βενιζέλος
κερδίζει τις εκλογές

Τ νύχτα της 14ης Αυγούστου του 1909, παραμονή του Δεκαπενταύγουστου, συγκεντρώθηκαν στη περιοχή Γουδί της Αθήνας αξιωματικοί του στρατού, πολλοί οπλίτες καθώς και αρκετοί πολίτες. Απογοητευμένοι από τη χρόνια οικονομική κρίση, τον ατυχή για την Ελλάδα πόλεμο του 1897 και την πολιτική αστάθεια, κήρυξαν επανάσταση.

Οι επαναστάτες με το κίνημά τους ζητούσαν την κατάργηση της βασιλείας ή την αντικατάσταση του βασιλιά, βελτίωση του Συντάγματος καθώς και διάφορες αλλαγές στο στράτευμα. Μετά το κίνημα στο Γουδί, η κυβέρνηση αναγκάστηκε τελικά να παραιτηθεί. Οι αξιωματικοί που συμμετείχαν στο επαναστατικό κίνημα, κάλεσαν στην Αθήνα ως εκπρόσωπο τους έναν Κρητι-

κό πολιτικό που αργότερα θα γινόταν πρωθυπουργός της Ελλάδας, τον Ελευθέριο Βενιζέλο.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, 45 χρόνων τότε, είχε σπουδάσει νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και ήταν έμπειρος στην πολιτική. Είχε διατελέσει βουλευτής και υπουργός στην Κρήτη αλλά και επικεφαλής των Κρητών επαναστατών το 1905 με αίτημα την ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Ο Βενιζέλος έφτασε στην Αθήνα αποφασισμένος να εκσυγχρονίσει τη χώρα αλλά και να εργαστεί για την ένωση των αλύτρωτων περιοχών με την Ελλάδα, φροντίζοντας για την καλή οργάνωση και τον εξοπλισμό του στρατεύματος.

Το Νοέμβριο του 1910 πραγματοποιήθηκαν εκλογές. Το κόμμα που ίδρυσε ο Βενιζέλος, οι «Φιλελεύθε-

ροι», κέρδισε με μεγάλη πλειοψηφία. Ξεκίνησε έτσι ένα πολύπλευρο μεταρρυθμιστικό έργο. Τον επόμενο χρόνο αναθεωρήθηκε το Σύνταγμα, με στόχο τη δημιουργία ενός κράτους πιο δίκαιου για τον πολίτη. Μία από τις νέες διατάξεις, μάλιστα, προέβλεπε την υποχρεωτική και δωρεάν φοίτηση στο Δημοτικό Σχολείο.

Για την αναδιοργάνωση του στρατού και του στόλου της χώρας προσκλήθηκαν Γάλλοι και Άγγλοι αξιωματικοί. Παράλληλα ρυθμίστηκαν εργατικά ζητήματα, όπως η ίδρυση συνεταιρισμών, η καθιέρωση αργιών και το ωράριο εργασίας. Έγινε επίσης προσπάθεια να αντιμετωπιστούν τα σοβαρά προβλήματα που απασχολούσαν τους αγρότες, όπως η εκμετάλλευση των κολίγων από τους γαιοκτήμονες.

Γλωσσάρι

Εκσυγχρονισμός: Η εφαρμογή σύγχρονων αντιλήψεων στην πολιτική και κοινωνική ζωή.

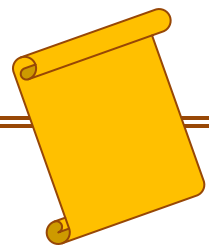
Συνεταιρισμοί: Ενώσεις αγροτών για την καλύτερη διαχείριση της γεωργικής παραγωγής.

Κολίγοι: Οι καλλιεργητές ξένων κτημάτων. Οι κολίγοι εργάζονταν σκληρά και ζούσαν φτωχικά, καθώς το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής το έπαιρνε ο ιδιοκτήτης.

Γαιοκτήμονες: Οι ιδιοκτήτες μεγάλων εκτάσεων γης.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Σχόλια για το κίνημα στο Γουδί
(απόδοση στα νέα Ελληνικά)

«Είναι αξιοσημείωτο ότι ένα κίνημα ένοπλο επιβλήθηκε από την πρώτη

στιγμή, διατήρησε τη νομιμότητά του συγκριτικά με τη φύση του, σεβάστηκε τους θεμελιώδεις θεσμούς, αναδείχτηκε μάλιστα ειλικρινής υπερασπιστής τους και έληξε με την εκπλήρωση του σκοπού, στον οποίο απέβλεπε».

Εφημερίδα Εμπρός, 18 Αυγούστου 1909.

2. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος περιγράφει τα καθήκοντα των πολιτικών

«Είπον προς υμάς, ότι πρώτιστον καθήκον του πολιτικού ανδρός είναι να θυσιάζη το ατομικόν συμφέρον και συμφέρον του κόμματος του υπέρ του κοινού συμφέροντος. Είπον προσέτι* ότι δεύτερον καθήκον του πολιτικού ανδρός είναι να λέγη την αλήθειαν πάντοτε και προς τα άνω και προς τα κάτω,

αδιαφορών εάν επρόκειτο εκ του-
του να γίνη δυσάρεστος. Είπον
συγχρόνως ότι των αρχόντων
πρώτιστον καθήκον είναι να δίδωσι
το παράδειγμα της πλήρους υποτα-
γής και ευλαβείας εις τα κελεύσμα-
τα* των νόμων, διά να έχουν το δι-
καίωμα να επιβάλωσι την τήρησιν
αυτών εις τους αρχομένους».

**Εφημερίδα Πατρίς, 27 Νοεμβρίου
1910. Τα κείμενα τον Ελευθερίου
Βενιζέλου. Η ζωντανή ιστορία της
δραματικής περιόδου τον έθνους
1909-1935, επιμέλεια και ιστορικά
υπομνήματα Στεφ. Ι. Στεφάνου,
τόμ. 1 (1909-1914), Αθήνα 1981,
σ. 227.**

* προσέτι = ακόμη, επιπλέον

* κελεύσματα = προστάγματα

 Ματιά στο παρελθόν

Κιλελέρ

Το ζήτημα της διανομής των μεγάλων γαιοκτησιών σε ακτήμονες και μικροκαλλιεργητές υπήρξε ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετώπισε το νεοελληνικό κράτος. Ιδιαίτερα στη Θεσσαλία, όπου υπήρχαν μεγάλα τσιφλίκια, οι προστριβές ανάμεσα στους γαιοκτήμονες και τους κολίγους ήταν έντονες. Το 1907 ο νεαρός ιδεολόγος Μαρίνος Αντύπας, που διεκδικούσε δικαιώματα για τους κολίγους, δολοφονήθηκε. Τρία χρόνια αργότερα, τον Φεβρουάριο και το Μάρτιο του 1910, Θεσσαλοί αγρότες διοργάνωσαν συλλαλητήρια σε διάφορες πόλεις και χωριά. Στο χωριό Κιλελέρ ξέσπα-

σαν επεισόδια στις 6 Μαρτίου 1910, που είχαν ως αποτέλεσμα να χάσουν τη ζωή τους δύο διαδηλωτές και να τραυματιστούν πολλοί άλλοι. Τα αιτήματα του εξαθλιωμένου αγροτικού κόσμου συγκίνησαν την ελληνική κοινή γνώμη και άνοιξε ο δρόμος για τη δικαίωσή τους.

1

▲ Ο Βασιλιάς Γεώργιος μιλά στους εξεγερμένους Αθηναίους, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

2

▲ Λαϊκή εικόνα που εξυμνεί το επαναστατικό κίνημα στο Γουδί, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

3

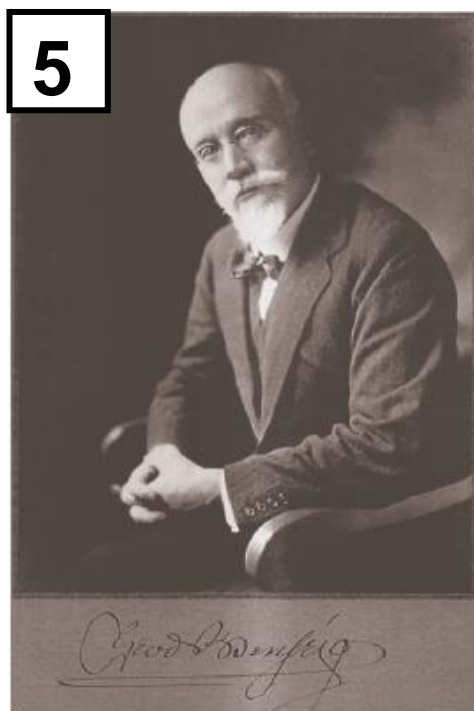
◀ Πρωτοσέλιδο της εφημερίδας Εμπρός για το κίνημα στο Γουδί

4

◀ Ο συνταγματάρχης Νικόλαος Ζορμπάς ήταν ένας από τους επικεφαλής του κινήματος στο Γουδί

5

▶ Ο Ελευθέριος Βενιζέλος

👉 Ερωτήματα

- Ποιο είναι το περιεχόμενο του μεταρρυθμιστικού έργου του Ελ. Βενιζέλου ως πρωθυπουργού;
- Με βάση την Πηγή 2, ποια είναι για τον Ελευθέριο Βενιζέλο τα βασικά καθήκοντα του πολιτικού;

Κεφάλαιο 3

Οι βαλκανικοί Πόλεμοι

Οι προσδοκίες, που καλλιέργησε στους υπόδουλους χριστιανικούς λαούς το κίνημα των Νεοτούρκων το 1908, γρήγορα διαψεύστηκαν. Παρά τις επίσημες διακηρύξεις για ισότητα όλων των υπηκόων, οι χριστιανικοί πληθυσμοί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εξακολουθούσαν να υπομένουν διακρίσεις. Μπροστά στις αρνητικές αυτές εξελίξεις, τα βαλκανικά κράτη προχώρησαν σε μυστικές συνεννοήσεις μεταξύ τους, οι οποίες οδήγησαν στους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-1913.

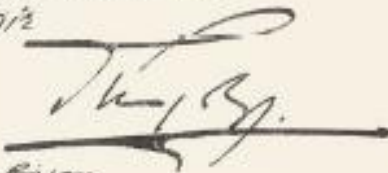
Αἱ ἱερᾶι ὀχρεώσεις πρὸς τὴν φιλοτάτην πατρίδα, πρὸς τοὺς ἀκαθάρτους ἀδελφεοὺς μας καὶ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἐπιβάλλουσιν εἰς τὸ κράτος μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν εἰρηνικῶν προσπαθειῶν του πρὸς ἐπίτευξιν καὶ ἐξασφάλισιν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων τῶν ὑπὸ τὸν Τούρκικον ζυγὸν Χριστιανῶν, ὅπως διὰ τῶν ὅλων ἔσσει τέρμα εἰς τὴν δυστυχίαν τὴν ὅποιαν οὗτοι θορίστανται ἀπὸ τῶων αἰώνων.

Ἡ Ἑλλάς πάνοπλος μετὰ τῶν συμμάχων αὐτῆς, ἐμπνευσμένη ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀσθημάτων καὶ συνθεομένων διὰ κοινῶν ὀχρεώσεων, ἀναλαμβάνει τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν καταδυναστευομένων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁ κατὰ ζήτηρ καὶ θάλασσαν στρατὸς ἡμῶν ἐν κλήσει ὀδύνη-εθῆσει τοῦ κἀθέκοντος ἀποθῆ πρὸς τὸ ἕνος καὶ τὴν χριστιανικὴν μνήμην τῶν ἐθνικῶν αὐτοῦ παραδόσεων καὶ ἀπερῆρανος διὰ τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἀπεροχὴν καὶ ἀξίαν, ἀποδίδεται μετὰ πίστεως εἰς τὸν ἀγῶνα ὅπως διὰ τοῦ τιμίου αὐτοῦ εἱματος ἀποδώσῃ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς τυραννομένους.

Ἡ Ἑλλάς μετὰ τῶν ἀδελφῶν συμμάχων κρατῶν, εὐ ἐπιδιώξῃ πάση θυσίᾳ τὸν ἱερὸν αὐτὸν σκοπὸν, ἐπιχαλοόμενοι δὲ τὴν ἀρωγὴν τοῦ Ὑψίστου ἐν τῷ δικαιοτάτῳ τοῦτῳ ἀγῶνι τοῦ πολιτισμοῦ, ἀνακράζομεν εἴτω ἡ Ἑλλάς, εἴτω τὸ ἕνος.

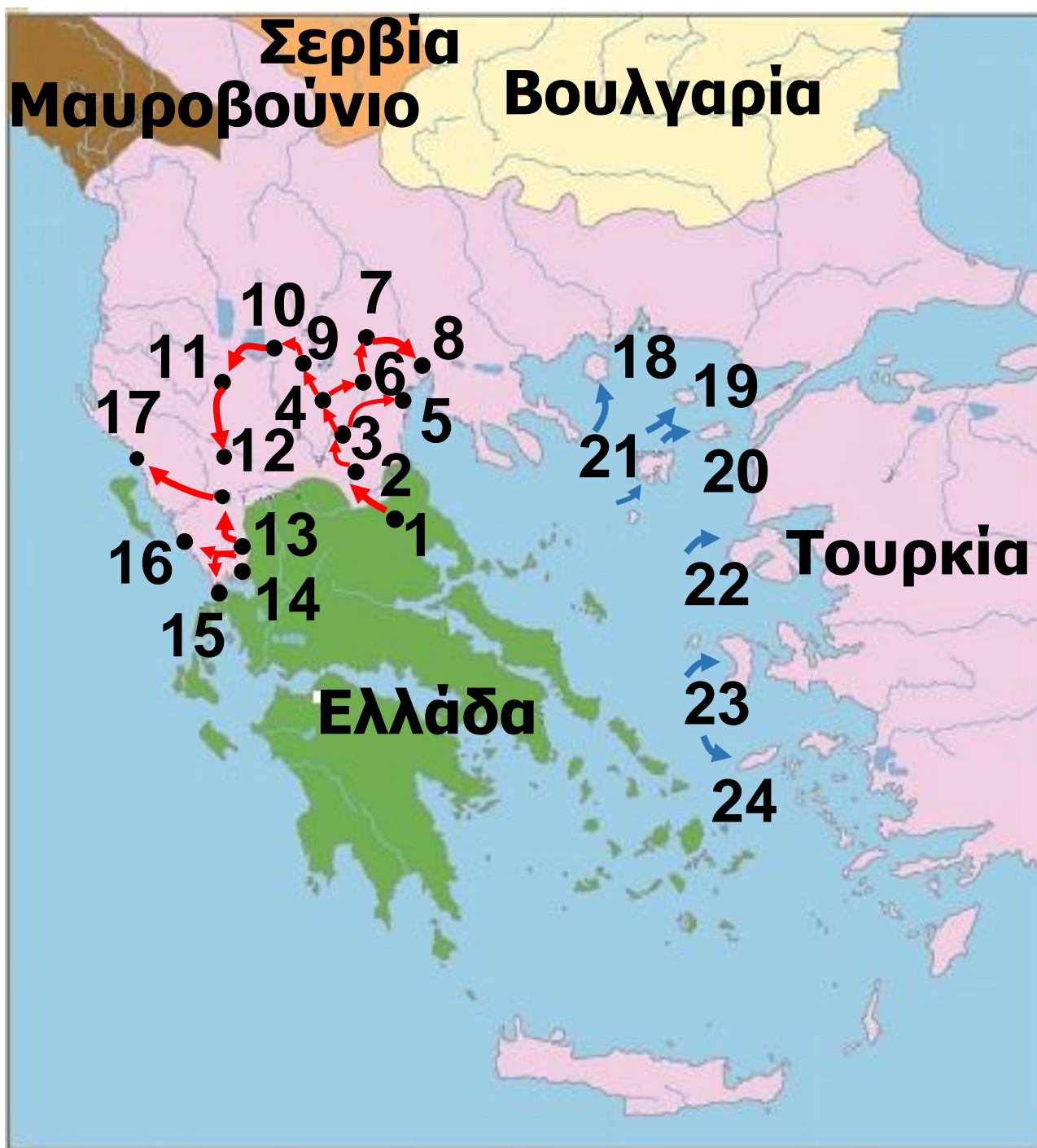
Ἀθήναι 5 Ὀκτωβρίου 1912

Ὁ ἀρχιστράτηγος
 Γεωργίου
 Ἐλευθέριος Βενιζέλος
 18. Οκτωβρίου 1912

▲ Το διάγγελμα του βασιλιά Γεωργίου Α', με το οποίο κηρύχθηκε ο πόλεμος εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το διάγγελμα υπογράφει μεταξύ άλλων και ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος

**Κύριες κατευθύνσεις
προέλασης του ελληνικού
στρατού**

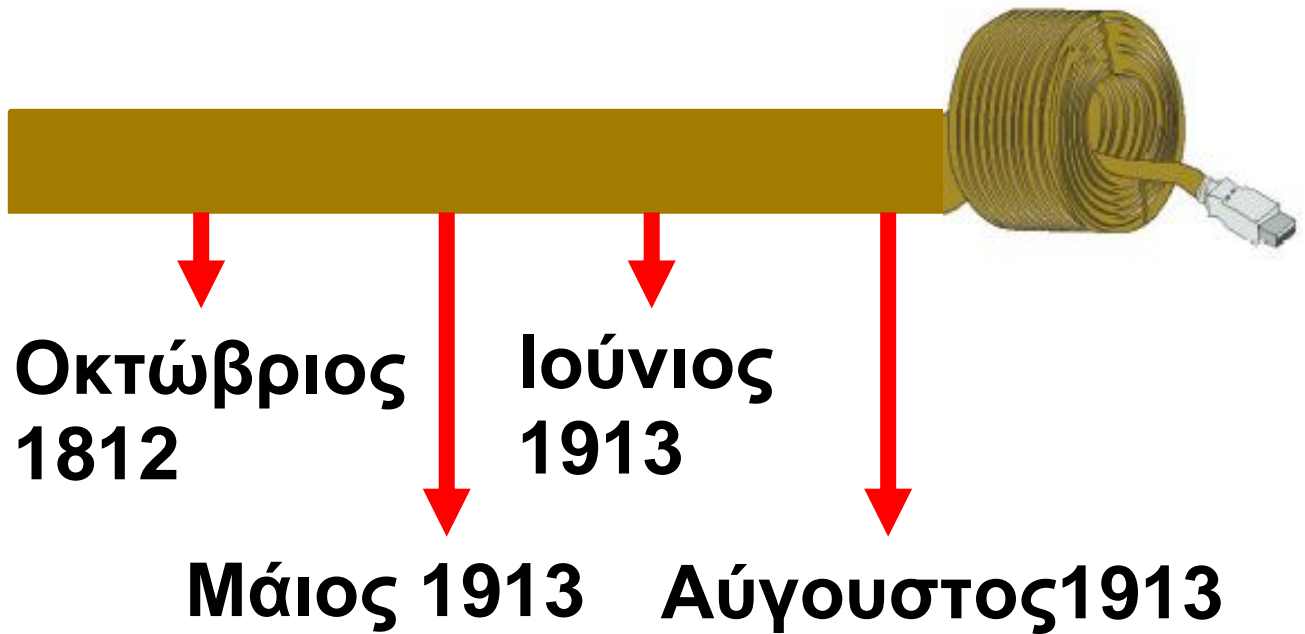
**Αποβατικές επιχειρήσεις
του ελληνικού στρατού**

1. Λάρισα
2. Ελασσόνα
3. Σέρβια
4. Κοζάνη
5. Κατερίνη
6. Βέροια
7. Γιαννιτσά
8. Θεσσαλονίκη
9. Πτολεμαΐδα
10. Φλώρινα
11. Κορυτσά
12. Κόνιτσα

13. Φιλιππιάδα
14. Άρτα
15. Πρέβεζα
16. Πάργα
17. Άγιοι
Σαράντα
18. Θάσος
19. Σαμοθράκη
20. Ίμβρος
21. Λήμνος
22. Λέσβος
23. Χίος
24. Ικαρία

▲ Στρατιωτικές επιχειρήσεις Βαλκανικών Πολέμων

Οκτώβριος 1812: Ξεκινά ο Α' Βαλκανικός πόλεμος

Μάιος 1913: Συνθήκη του Λονδίνου Τελειώνει ο Α' Βαλκανικός Πόλεμος

Ιούνιος 1913: Ξεσπά ο Β' Βαλκανικός Πόλεμος

Αύγουστος 1913: Συνθήκη του Βουκουρεστίου Τελειώνει ο Β' Βαλκανικός Πόλεμος

Παρόλο που οι Μεγάλες Δυνάμεις ήταν αντίθετες στην αλλαγή συνόρων, η Σερβία, η Βουλγαρία το Μαυροβούνιο και η Ελλάδα συμμάχησαν εναντίον των Τούρκων και τους κήρυξαν τον πόλεμο, διεκδικώντας τα εδάφη που κατείχε η Οθωμανική Αυτοκρατορία στη Βαλκανική Χερσόνησο.

Ο Α' Βαλκανικός Πόλεμος ανάμεσα στους τέσσερις σύμμαχους βαλκανικούς λαούς και τους Τούρκους ξέσπασε τον Οκτώβριο του 1912. Η Ελλάδα είχε φροντίσει έγκαιρα να οργανώσει και να εξοπλίσει τα στρατεύματά της, εκπαιδεύοντας τους στρατιώτες και παραγγέλλοντας νέα πυροβόλα, τουφέκια καθώς και πυρομαχικά.

Ο ελληνικός στρατός, που ενισχύθηκε με αρκετούς εθελοντές Έλλη-

νες και Φιλέλληνες, με αρχιστράτηγο τον διάδοχο του θρόνου Κωνσταντίνο, κινήθηκε προς δύο κατευθύνσεις: προς την Ήπειρο και τη Μακεδονία. Με συντονισμένες και αιφνιδιαστικές κινήσεις τα ελληνικά στρατεύματα απελευθέρωσαν την Ελασσόνα και τη Δεσκάτη, ενώ μετά τη μάχη στο Σαραντάπορο μπήκαν στην Κοζάνη σε λιγότερο από μία εβδομάδα από την κήρυξη του πολέμου.

Για να μην καταλάβουν οι Βούλγαροι τη Θεσσαλονίκη, ο ελληνικός στρατός, με εντολή του πρωθυπουργού Βενιζέλου, στράφηκε άμεσα προς την πρωτεύουσα της Μακεδονίας. Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης κρίθηκε σε αποφασιστική μάχη στα Γιαννιτσά (19-20 Οκτωβρίου 1912), η οποία έληξε με

νίκη των Ελλήνων. Αργά το βράδυ της 26ης Οκτωβρίου 1912 ο Οθωμανός διοικητής της πόλης Χασάν Ταχσίν Πασάς υπέγραψε το Πρωτόκολλο παράδοσης της Θεσσαλονίκης στους Έλληνες. Δύο μέρες αργότερα ο διάδοχος Κωνσταντίνος και τμήματα του ελληνικού στρατού μπήκαν στην πόλη και έγιναν δεκτοί με ενθουσιασμό.

Αλλά και στην περιοχή της Ηπείρου οι Έλληνες στρατιώτες απελευθέρωσαν σημαντικές πόλεις, όπως τα Ιωάννινα και προχώρησαν προς τη Βόρεια Ήπειρο. Ταυτόχρονα ο στόλος, με αρχηγό το ναύαρχο Κουντουριώτη, κατάφερε να εμποδίσει τη μεταφορά τουρκικών στρατευμάτων από τη Μικρά Ασία και απελευθέρωσε πολλά νησιά του Ανατολικού Αιγαίου.

Τον Μάιο του 1913 ο Α' Βαλκανικός Πόλεμος τερματίστηκε με συνθήκη που υπογράφηκε στο Λονδίνο, ύστερα από μεσολάβηση των Μεγάλων Δυνάμεων. Η Τουρκία είχε νικηθεί και αποχώρησε οριστικά από τα Βαλκάνια. Παραιτήθηκε επίσης από τα δικαιώματά της στην Κρήτη.

Όμως η ρύθμιση των συνόρων ανάμεσα στα βαλκανικά κράτη προκάλεσε τον Β' Βαλκανικό Πόλεμο, τον Ιούνιο του 1913. Η Βουλγαρία δεν έμεινε ικανοποιημένη από τα εδάφη που κέρδισε, γι' αυτό ήρθε σε σύγκρουση με τους πρώην συμμάχους της, την Ελλάδα και τη Σερβία. Ο ελληνικός στρατός κέρδισε σημαντικές νίκες και κατέλαβε την υπόλοιπη Κεντρική καθώς και την Ανατολική Μακεδονία. Ο Β' Βαλκανικός

Πόλεμος έληξε το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου με ήττα της Βουλγαρίας.

Τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα καθορίστηκαν με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου. Ολόκληρη η Ανατολική Μακεδονία δόθηκε στην Ελλάδα ενώ οι Βούλγαροι κράτησαν τη Δυτική Θράκη. Η Βόρεια Ήπειρος, με την επιμονή των Μεγάλων Δυνάμεων, παραχωρήθηκε στην Αλβανία, που τότε δημιουργήθηκε ως κράτος.

Μετά τους νικηφόρους Βαλκανικούς Πολέμους το ελληνικό κράτος διπλασίασε σχεδόν την έκτασή του, περικλείοντας στα σύνορά του πολλές από τις αλύτρωτες περιοχές (Ήπειρο, Μακεδονία, Κρήτη και τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου). Αλλά και ο πληθυσμός της χώρας αυξήθηκε θεαματικά. Οι συντονισμένες

προσπάθειες και η συνεργασία του πρωθυπουργού Βενιζέλου με τον αρχιστράτηγο Κωνσταντίνο είχαν καρποφορήσει.

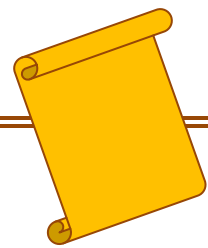

Γλωσσάρι

Συνθήκη του Βουκουρεστίου: Υπογράφηκε τον Αύγουστο του 1913, για να καθορίσει τα νέα σύνορα των Βαλκανικών κρατών.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης

«Η σημαία μας πρωτοϋψώθηκε στο Λευκό Πύργο εκείνη την ημέρα το πρωί, την ώρα ακριβώς που έρχονταν απ' τον παραλιακό δρόμο η παρέλασις της νίκης. Τα κανόνια στημένα εκεί κοντά, χαιρετούσαν με

πυροβολισμούς, τα καράβια στο λιμάνι σφύριζαν όλα μαζί και έφιπποι προπορεύονταν του στρατού ο βασιλεύς Γεώργιος, ο Διάδοχος και το Επιτελείο. Ο κόσμος που είχε ξεχυθή στους δρόμους ζητωκραύγαζε έξαλλος και πολλά μάτια δάκρυσαν από συγκίνησι».

Αλέξανδρου Δ. Ζάννα, «Ο Μακεδονικός Αγών. Αναμνήσεις», Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου (επιμ.), Ο Μακεδονικός Αγώνας. Απομνημονεύματα, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 163.

2. Η απελευθέρωση των Ιωαννίνων

«Η άλωσις των Ιωαννίνων προεκάλεσεν έκρηξιν ενθουσιασμού εις ολόκληρον την Ελλάδα. Η επί τους μήνας παραταθείσα σκληρά εκείνη εκστρατεία και η φήμη περί

του απορθήτου του Μπιζανίου, εκράτουν εν αγωνία και ανησυχία την ψυχήν του Λαού. Η πόλις των Ιωαννίνων εξ άλλου ήτο εξαιρετικώς συνδεδεμένη με ωραίους θρύλους και παραδόσεις προς την μακράν ιστορίαν της Φυλής. Ήτο φυσικόν συνεπώς η είδησις της αλώσεως να δημιουργήση καθ' άπασαν την χώραν την φρενίτιδα χαράς και ενθουσιασμού, ήτις παρετηρήθη τας ημέρας εκείνας».

Θεόδωρος Πάγκαλος, Τα απομνημονεύματα μου 1897-1947. Η ταραχώδης περίοδος της τελευταίας πεντηκονταετίας, τόμ. 1 (1897-1913), Αθήνα 1950, σ. 275.

👁️ Ματιά στο παρελθόν

Τα δικαιώματα των γυναικών

Το κίνημα για τα δικαιώματα των γυναικών έχει τις ρίζες του στον

19ο αιώνα. Οι σουφραζέτες, όπως ονομάστηκαν οι γυναίκες που διεκδικούσαν δυναμικά το

δικαίωμα να ψηφίζουν, δραστηριοποιήθηκαν σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, ιδιαίτερα όμως στη Βρετανία. Η δράση τους κορυφώθηκε το 1912 αλλά συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια. Μετά την απόφαση των σουφραζετών κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο να αναστείλουν προσωρινά τον αγώνα τους για

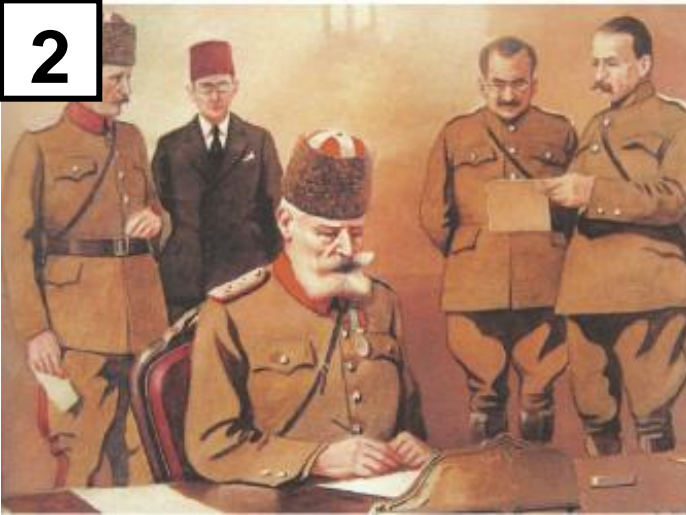
χάρη της εθνικής ενότητας, η βρετανική Κυβέρνηση το 1918 παραχώρησε τελικά το δικαίωμα ψήφου σε όλες τις γυναίκες που είχαν συμπληρώσει το 30^ο έτος της ηλικίας τους. Ήταν η ευτυχής κατάληξη ενός συνεπούς και δίκαιου αγώνα. Στην Ελλάδα το ζήτημα της ψήφου όλων των γυναικών λύθηκε με το Σύνταγμα του 1952.

1

◀ Η κήρυξη του Α' Βαλκανικού Πολέμου, όπως αποτυπώθηκε στο πρωτοσέλιδο της ελληνικής εφημερίδας Σκριπ

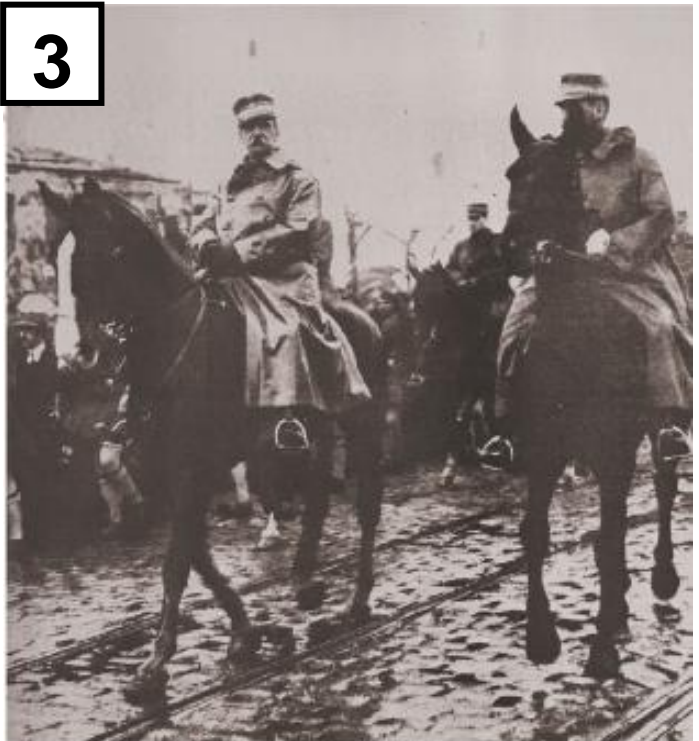
2

▲ Χασάν Ταχσίν Πασάς υπογράφει την παράδοση της Θεσσαλονίκης, υδατογραφία, συλλογή Δημοτικής Πινακοθήκης Θεσσαλονίκης

3

▶ Η είσοδος του βασιλιά Γεωργίου Α΄ και του διαδόχου Κωνσταντίνου στη Θεσσαλονίκη, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

- 1. Ελλάδα
- 2. Σερβία
- 3. Μακεδονία
- 4. Βουλγαρία
- 5. Ρουμανία
- 6. Αλβανία

- Εδαφικά κέρδη Ελλάδας σε βάρος της Τουρκίας
- Εδαφικά κέρδη Σερβίας σε βάρος της Τουρκίας
- Εδαφικά κέρδη Μαυροβουνίου σε βάρος της Τουρκίας
- Εδαφικά κέρδη Βουλγαρίας σε βάρος της Τουρκίας
- Εδαφικά κέρδη Ρουμανίας σε βάρος της Βουλγαρίας
- Το νέο αλβανικό κράτος
- Νησιά υπό ιταλική κατοχή

▲ Η Ελλάδα και τα Βαλκάνια αμέσως μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους

5

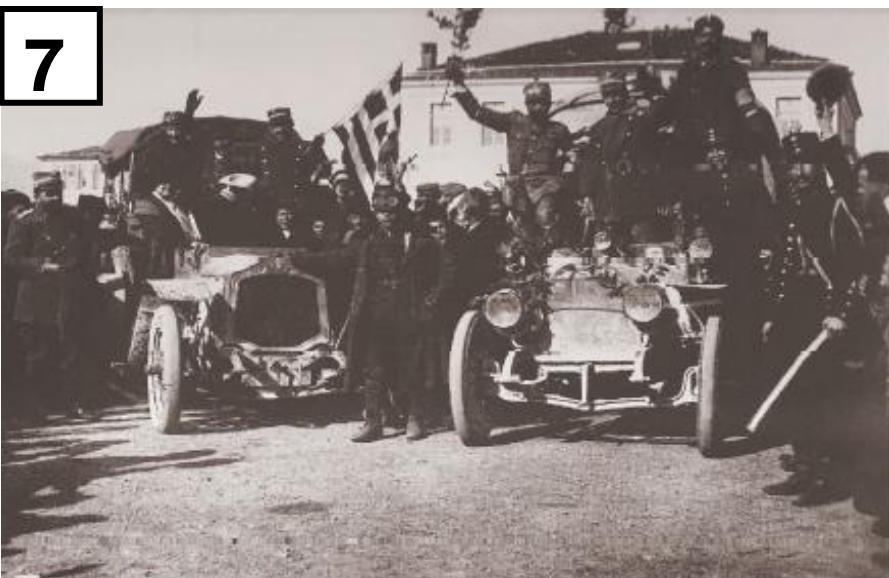
◀ Σκηνή νοσοκομείου, Θεσσαλονίκη 1912, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

6

◀ Σκηνή από την πολιορκία των Ιωαννίνων Ιωάννινα, Χάνι Εμίν Αγά

7

▲ Πανηγυρική είσοδος στρατιωτικών οχημάτων στα Ιωάννινα

8

▲ Ο ελληνικός στρατός αποβιβάζεται στη Μυτιλήνη

Ερωτήματα

- Ποια υπήρξαν τα αποτελέσματα των Βαλκανικών Πολέμων για την Ελλάδα;
- Με βάση τα κείμενα των πηγών, με ποια συναισθήματα δέχτηκαν οι Έλληνες τις επιτυχίες των Βαλκανικών Πολέμων;

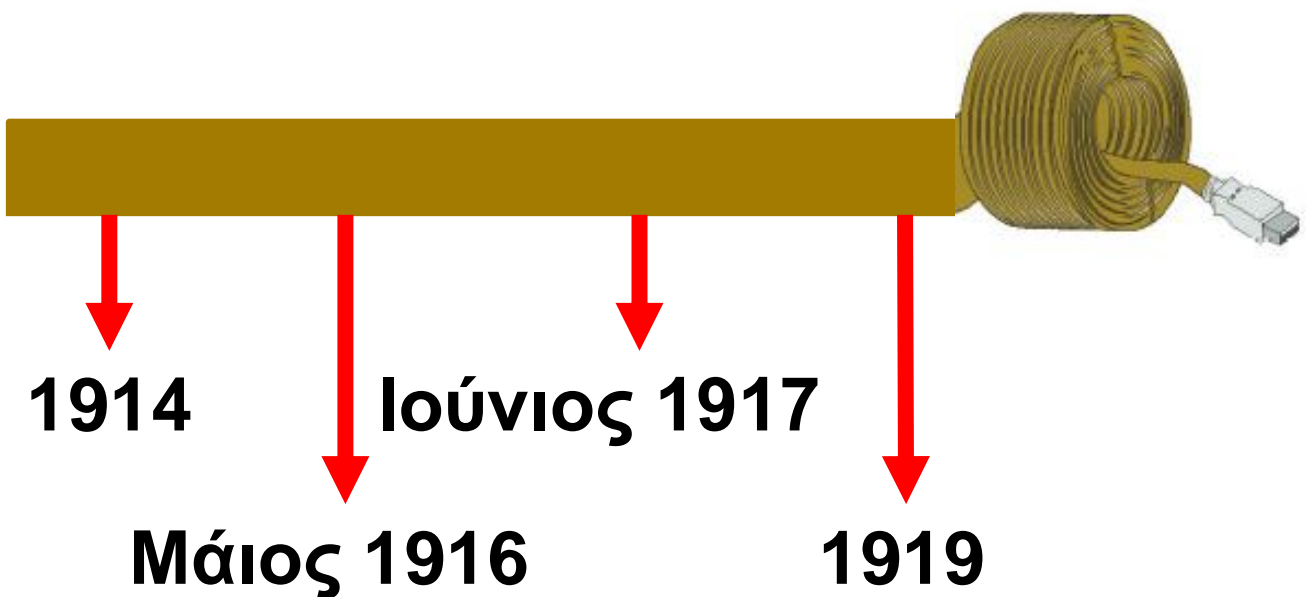
Κεφάλαιο 4

Η Ελλάδα στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο

Το 1914 ξέσπασε στην Ευρώπη ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος. Η Ελλάδα, αφού οδηγήθηκε σε διχασμό λόγω της σύγκρουσης του πρωθυπουργού Βενιζέλου με τον βασιλιά Κωνσταντίνο, μπήκε τελικά στον πόλεμο στα μέσα το 1917. Το τέλος του βρήκε τη χώρα στην πλευρά των νικητών.

▲ Ελληνικό στρατιωτικό σώμα παρελαύνει κάτω από την Αψίδα του θριάμβου στο Παρίσι στις 14 Ιουλίου 1919, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

1914: Ξεσπά ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος

Μάιος 1916: Βούλγαροι και Γερμανοί εισβάλλουν στην Ανατολική Μακεδονία

Ιούνιος 1917: Η Ελλάδα μπαίνει στον πόλεμο

1919: Συνθήκη Παρισίων Επίσημο τέλος του Α' Παγκόσμιου Πολέμου

Η Ελλάδα το 1913 διπλασίασε σχεδόν τα εδάφη της αλλά και τον πληθυσμό της. Δημιουργήθηκαν όμως νέα προβλήματα, καθώς τα εκτεταμένα σύνορα της χώρας ήταν δύσκολο να φυλαχθούν αποτελεσματικά, το οδικό δίκτυο ήταν περιορισμένο και δυσκόλευε τη μετακίνηση των στρατιωτών στη Μακεδονία ενώ και οι αποθήκες πολεμικού υλικού δεν επαρκούσαν.

Αλλά και τα νησιά του Ανατολι-

κού Αιγαίου δεν είχαν ακόμη κατοχυρωθεί στην Ελλάδα ούτε είχαν οριστεί τα σύνορα της Αλβανίας, για την οποία ενδιαφερόταν κυρίως η Ιταλία. Κύριος αντίπαλος της χώρας μας λογιζόταν η ηττημένη Βουλγαρία, γι' αυτό στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα ο στρατός άρχισε να κατασκευάζει οχυρά.

Στις αρχές του 20ού αιώνα αυξήθηκε ο ανταγωνισμός ανάμεσα στις Μεγάλες Δυνάμεις. Τα οικονομικά συμφέροντα της Γερμανίας την έφεραν αντιμέτωπη με άλλες χώρες, όπως η Αγγλία και η Γαλλία. Ο έλεγχος του διεθνούς εμπορίου και η κυριαρχία στα Βαλκάνια ήταν δύο από τις αιτίες που οδήγησαν στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, το καλοκαίρι του 1914. Η Γερμανία, η Αυστροουγγαρία και αρχικά η Ιταλία συμμεμάχησαν και αποτέλεσαν τις Κε-

ντρικές Δυνάμεις. Από την άλλη πλευρά, στις δυνάμεις της Αντάντ (Εγκάρδια Συνεννόηση) ανήκαν η Αγγλία, η Γαλλία, η Ρωσία, κατόπιν η Ιταλία και από το 1917 οι ΗΠΑ.

Από τα βαλκανικά κράτη, η Τουρκία και η Βουλγαρία εντάχθηκαν στις Κεντρικές Δυνάμεις ενώ η Σερβία, το Μαυροβούνιο και η Ρουμανία προσχώρησαν στις δυνάμεις της Αντάντ. Στην Ελλάδα διαμορφώθηκαν δύο απόψεις. Ο πρωθυπουργός της χώρας Ελευθέριος Βενιζέλος, πιστεύοντας στην τελική νίκη των Συμμάχων, υποστήριζε τη συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ. Αντίθετα, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος θεωρούσε ότι η Ελλάδα έπρεπε να κρατήσει ουδετερότητα, η οποία όμως ευνοούσε περισσότερο τις Κεντρικές Δυνάμεις. Η κυβέρνηση των Φι-

λελευθέρων παραιτήθηκε και η χώρα διχάστηκε. Ήταν η εποχή που ονομάστηκε «Εθνικός Διχασμός».

Το φθινόπωρο του 1915 συμμαχικές δυνάμεις αποβιβάστηκαν στη Θεσσαλονίκη. Επίσης, το Μάιο του 1916 οι Γερμανοί και οι σύμμαχοι τους Βούλγαροι εισέβαλαν στην Ανατολική Μακεδονία. Τότε πολιτικοί του κόμματος των Φιλελευθέρων καθώς και αρκετοί απογοητευμένοι αξιωματικοί και στρατιώτες επαναστάτησαν και στη Θεσσαλονίκη ανέλαβε την εξουσία η βενιζελική «Επιτροπή Εθνικής Άμυνας». Οι αγγλικές και οι γαλλικές πιέσεις προς την κυβέρνηση των Αθηνών να εγκαταλείψει την ουδετερότητα εντάθηκαν. Τελικά ο βασιλιάς εκθρονίστηκε και εγκατέλειψε τη χώρα. Η Ελλάδα πέρασε το 1917 επί-

σημα στο στρατόπεδο των Συμμάχων.

Ακολούθησαν σκληρές μάχες έναντίον των Γερμανών και των Βουλγάρων, στις οποίες συμμετείχαν και Έλληνες στρατιώτες. Οι Κεντρικές Δυνάμεις ηττήθηκαν και συνθηκολόγησαν το 1918. Η Γερμανία υποχρεώθηκε να πληρώσει αποζημιώσεις, ενώ έχασε και πολλά εδάφη. Μετά τη λήξη του πολέμου η Ελλάδα είχε σημαντικά οφέλη: Με τη Συνθήκη των Σεβρών (10 Αυγούστου 1920) κατοχύρωσε τα νησιά του Αιγαίου, με εξαίρεση τα Δωδεκάνησα, κέρδισε τη Δυτική και την Ανατολική Θράκη (εκτός από την Κωνσταντινούπολη) και ανέλαβε για πέντε χρόνια τη διοίκηση στην περιοχή της Σμύρνης.

Γλωσσάρι

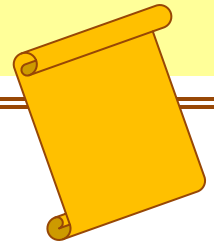
Ουδετερότητα: Όταν κανείς κρατά ίσες αποστάσεις και αποφεύγει να πάρει ξεκάθαρα θέση.

Επιτροπή Εθνικής Άμυνας: Ομάδα οπαδών του Βενιζέλου, που σχηματίστηκε στη Θεσσαλονίκη με σκοπό να εργαστεί για την είσοδο της Ελλάδας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό των δυνάμεων της Αντάντ.

Συνθηκολογώ: Παραδίδομαι μετά την υπογραφή συνθήκης.

Συνθήκη των Σεβρών: Υπογράφηκε το καλοκαίρι του 1920 στην πόλη Σεβρ της Γαλλίας ανάμεσα στην ηττημένη Οθωμανική Αυτοκρατορία και στις συμμαχικές δυνάμεις. Η συνθήκη αυτή τελικά δεν εφαρμόστηκε, καθώς αντικαταστάθηκε από τη Συνθήκη της Λωζάννης (Ιούλιος 1923).

Σμύρνη: Πόλη στα παράλια της Μικράς Ασίας, με πολυάριθμο τότε ελληνικό πληθυσμό.

 Οι πηγές αφηγούνται...

1. Το κίνημα της Εθνικής Άμυνας στη Θεσσαλονίκη

«Στη Μακεδονία έλαχε ο ευγενής κλήρος να αναστήσει το έθνος. Η Μακεδονία καλεί σε εξέγερση το Πανελλήνιο... Εναντίον των εχθρών υψώνουμε σήμερα τη σημαία μας. Εναντίον αυτών και εκείνων που θα θελήσουν να παρεμβάλλουν εμπόδια στο δρόμο μας για τη σωτηρία της πατρίδας μας που κινδυνεύει...».

Απόσπασμα από δημοσίευμα της εφημερίδας Μακεδονία, 18 Αυγούστου 1916, σ. 2.

(απόδοση στα νέα ελληνικά)

2. Πορεία στο Μέτωπο

«Πορπατούσαμε πάντα. Φαίνεται πως μπήκαμε πια στην επικίνδυνη ζώνη. Τ' αεροπλάνα των οχτρών μας κατασκοπεύουν απ' τον ουρανό. Μας παραφυλάγουν σα γεράκια. Οι σχηματισμοί και τα Συντάγματα της Μεραρχίας προχωρούσαν ολοένα πιο μέσα στη Μακεδονία, προς το Μέτωπο. Πορείες σκληρές ολονύχτιες. Με το σούρουπο ξεκινούσαμε φορτωμένοι και σα γλυκοχάραζε πια τσαντηρώναμε μέσα στις χωσιές, κάτω από δασωμένα θάμνα, σε κρυφές βουνίσσιες αγκαλιές, μέσα σε λαγκαδιές κρυμμένες. Σκεπάζαμε και τ' αντίσκηνα με χλωρά κλαδιά, να μη μας βλέπουν τ' αεροπλάνα».

Στρατής Μυριβήλης, Η ζωή εν τάφω, β' έκδοση (1930), Αθήνα, χχ., σ. 73.

Ματιά στο παρελθόν

Η Οκτωβριανή Επανάσταση

Στη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου εκδηλώθηκε και η Ρωσική ή αλλιώς Οκτωβριανή Επανάσταση, που επέβαλε στη χώρα κομμουνιστικό καθεστώς, υπό την ηγεσία του Βλαντιμίρ Λένιν. Τη νύχτα της 25ης Οκτωβρίου 1917 Ρώσοι επαναστάτες, οι

Μπολσεβίκοι, κατέλαβαν τα χειμερινά ανάκτορα στην Αγία Πετρούπολη. Ήταν

το τέλος της αυτοκρατορικής εποχής και η αφετηρία της δημιουργίας της Σοβιετικής Ένωσης των Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών

- Συμμαχικές δυνάμεις
- Κεντρικές δυνάμεις
- Ουδέτερες χώρες
- Ουδέτερες χώρες που συντάχθηκαν με τους συμμάχους
- Ουδέτερες χώρες που συντάχθηκαν με τις Κεντρικές δυνάμεις

▲ Η Ευρώπη τις παραμονές του Α' Παγκοσμίου Πολέμου

Η Ελλάδα
μετά τις συνθήκες
Νειγύ και Σεβρών

Βουλγαρία

2

1. Αθήνα
2. Χαλκίδα
3. Πάτρα
4. Κεφαλληνία
5. Άρτα
6. Ιωάννινα
7. Τίρανα

8. Μοναστήρι
9. Θεσσαλονίκη
10. Καβάλα
11. Πύργος
12. Αδριανούπολη
13. Κωνσταντινού-πολη

14. Προύσσα
15. Σαλιχλί
16. Σμύρνη
17. Έφεσος

- Όριο ελληνικών εθνικών διεκδικήσεων (1918)
- Εδαφικά κέρδη Ελλάδας σε βάρος της Βουλγαρίας
- Εδαφικά κέρδη Ελλάδας σε βάρος της Τουρκίας Ζώνη Σμύρνης
- Νησιά που θα παραχωρούσε η Ιταλία στην Ελλάδα
- Ιταλικά εδάφη

3

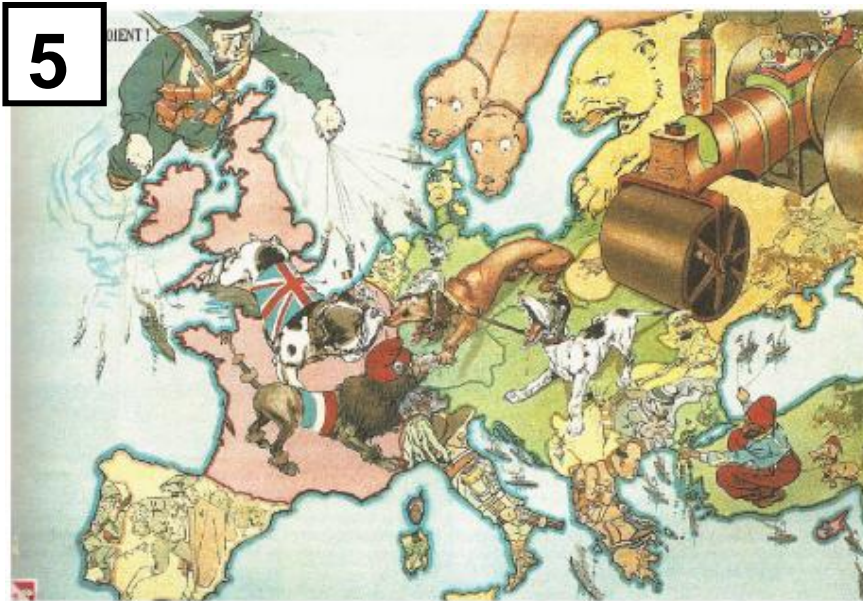

▲ Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και ο ναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης επιθεωρούν ελληνικές στρατιωτικές μονάδες το καλοκαίρι του 1918, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

4

▲ Ο πόλεμος των χαρακωμάτων υπήρξε το χαρακτηριστικό γνώρισμα των συγκρούσεων κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο

▲ Γελοιογραφία που απεικονίζει τις συγκρούσεις και τις αντιπαραθέσεις των ευρωπαϊκών χωρών την περίοδο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου

▲ Το Συνέδριο της Ειρήνης, που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι το 1919, τερμάτισε τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο

Ερωτήματα

- Ποια οφέλη αποκόμισε η Ελλάδα από τη συμμετοχή της στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο; Ποιες από τις περιοχές που απελευθερώθηκαν τότε ανήκουν σήμερα στην Ελλάδα;
- Με βάση τα κείμενα των πηγών και το εικονογραφικό υλικό, έναντι ποιων και σε ποια γεωγραφική περιοχή κυρίως πολέμησε ο ελληνικός στρατός κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο;

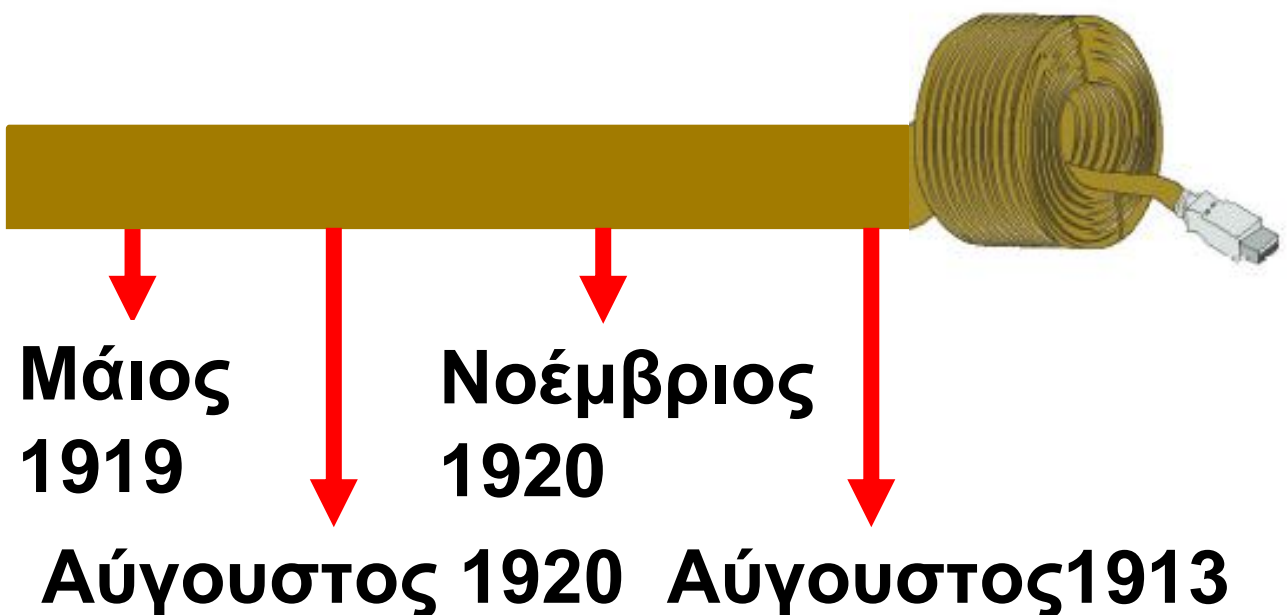
Κεφάλαιο 5

Η Μικρασιατική Εκστρατεία και η Καταστροφή

Μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου η Ελλάδα, ως νικήτρια χώρα, απέστειλε στρατό στη Μικρά Ασία. Το όνειρο της απελευθέρωσης των αλύτρωτων αδελφών της περιοχής φάνηκε προς στιγμή να πραγματοποιείται. Όμως σύντομα οι ελπίδες διαψεύσθηκαν. Στα τέλη Αυγούστου του 1922 τα τουρκικά στρατεύματα νίκησαν οριστικά τον ελληνικό στρατό. Η ήττα του ελληνικού εκστρατευτικού σώματος είχε ως συνέπεια την καταστροφή του μικρασιατικού ελληνισμού και τον ξεριζωμό του από τις εστίες του, την αποκαλούμενη Μικρασιατική Καταστροφή.

▲ Η Σμύρνη καίγεται, οι χριστιανοί κάτοικοι της προσπαθούν απεγνωσμένα να σωθούν, ενώ οι ναύτες των συμμαχικών δυνάμεων παρακολουθούν αμέτοχοι

Μάιος 1919: Ο ελληνικός στρατός αποβιβάζεται στη Σμύρνη

Αύγουστος 1920: Υπογράφεται η Συνθήκη των Σεβρών

Νοέμβριος 1920: Ο Βενιζέλος χάνει τις εκλογές

Αύγουστος 1913: Καταστροφή Σμύρνης Μικρασιατική Καταστροφή

Με τη Συνθήκη των Σεβρών (1920), που τερμάτισε τον Α' παγκόσμιο Πόλεμο, δημιουργήθηκε μία περιορισμένη εδαφικά Τουρκία, καθώς οι νικήτριες δυνάμεις της Αντάντ διεκδικούσαν περιοχές της: η Βρετανία τα στενά του Βοσπόρου και την Κωνσταντινούπολη, η Ιταλία την Αττάλεια, η Γαλλία την Κιλικία και η Ελλάδα την περιοχή της Σμύρνης, όπου κατοικούσαν εκατο-

ντάδες χιλιάδες Έλληνες. Από τις 2 Μαΐου του 1919 είχαν αποβιβαστεί στο λιμάνι της Σμύρνης ελληνικά στρατεύματα, αναλαμβάνοντας τη διοίκησή της για πέντε χρόνια. Αμέσως μετά, οι κάτοικοι της θα αποφάσιζαν αν θα ενωνόταν με την Ελλάδα.

Ο ελληνικός στρατός ήρθε αμέσως στην Πέργαμο και στο Αϊδίνι σε σύγκρουση με Τούρκους στρατιώτες και αντάρτες. Οι επιτιθέμενοι εξορμούσαν από την ενδοχώρα είτε από εδάφη που κατείχαν οι Ιταλοί. Προκειμένου να προστατευθούν οι ελληνικοί πληθυσμοί και να αντιμετωπιστούν οι τουρκικές επιθέσεις, η γραμμή κατοχής αποφασίστηκε να επεκταθεί. Προκρίθηκε, λοιπόν, από το ελληνικό Στρατηγείο η κατάληψη των σημαντικών κέντρων Αφιόν Καραχισάρ και Εσκή Σεχίρ,

που απείχαν περισσότερο από 300 χιλιόμετρα από τη βάση της Σμύρνης. Αυτό σήμαινε τη δημιουργία ενός εκτεταμένου μετώπου επιχειρήσεων με τεράστιες δυσκολίες στον ανεφοδιασμό, χωρίς χάρτες ακριβείας και με τους Τούρκους να υπερτερούν σε ιππικό και πυροβολικό.

Το Νοέμβριο του 1920 ο Βενιζέλος έχασε τις εκλογές. Την εξουσία ανέλαβαν οι πολιτικοί του αντίπαλοι, οι οποίοι επανέφεραν στο θρόνο το βασιλιά Κωνσταντίνο, προκαλώντας με την ενέργειά τους αυτή τη δυσαρέσκεια των Άγγλων και των Γάλλων. Επίσης συνέχισαν τον πόλεμο, αντικαθιστώντας την ηγεσία του στρατεύματος.

Οι όροι της Συνθήκης των Σεβρών προκάλεσαν την αντίδραση των Τούρκων. Στο εσωτερικό της

Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ξέσπασε εμφύλιος πόλεμος ανάμεσα στους οπαδούς του Σουλτάνου κι εκείνους του αξιωματικού Μουσταφά Κεμάλ. Ο Κεμάλ, διατηρώντας επαφές με τους Ιταλούς και τους Γάλλους, από τα λιμάνια των οποίων προμηθευόταν όπλα και πυρομαχικά, οργάνωσε αντίσταση έναντι του ελληνικού στρατού. Η κατάσταση στη Μικρά Ασία σταδιακά άλλαζε, καθώς οι περισσότεροι Σύμμαχοι άρχισαν να εγκαταλείπουν τα εδάφη που κατείχαν. Αλλά και οι Σοβιετικοί άρχισαν να υποστηρίζουν τον Κεμάλ.

Παρά τις αντίξοες συνθήκες, τα ελληνικά στρατεύματα προχώρησαν νικηφόρα στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας και στη διάρκεια του 1921 κατέλαβαν τους δύο στρατηγικούς στόχους που είχαν θέσει.

Αλλά οι Τούρκοι του Κεμάλ υποχώρησαν κι άλλο και οχυρώθηκαν στην περιοχή της Άγκυρας. Η ανάγκη καταδίωξης και οριστικής εξολόθρευσής τους ανάγκασε τον ελληνικό στρατό να περάσει τον ποταμό Σαγγάριο και την Αλμυρά έρημο. Ο εφοδιασμός έγινε δύσκολος και ο στρατός ήταν ταλαιπωρημένος από τους συνεχείς πολέμους. Έτσι, τον Αύγουστο του 1921 οπισθοχώρησε και οχυρώθηκε σε μία αμυντική γραμμή (Εσκή Σεχίρ – Κιουτάχεια - Αφιόν Καραχισάρ).

Ένα χρόνο μετά, τον Αύγουστο του 1922, οι Τούρκοι του Κεμάλ επιτέθηκαν στις εξασθενημένες ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις. Η αμυντική γραμμή έσπασε και ο ελληνικός στρατός αναγκάστηκε να υποχωρήσει. Τον ακολούθησαν χιλιάδες Έλληνες, φοβούμενοι τα τουρ-

κικά αντίποινα. Στα τέλη Αυγούστου οι Τούρκοι μπήκαν στη Σμύρνη, πυρπόλησαν την ελληνική και την αρμενική συνοικία της πόλης, ενώ ο Μητροπολίτης Χρυσόστομος παραδόθηκε στο μουσουλμανικό πλήθος και θανατώθηκε. Σκηνές ανείπωτου πόνου εκτυλίχθηκαν στο λιμάνι, με πρωταγωνιστές πλήθος πρόσφυγες που αγωνίζονταν να μπουν στα πλοία για να σωθούν. Σφαγές χριστιανών και λεηλασίες ολοκλήρωσαν την καταστροφή. Ήταν το δραματικό τέλος της μακράιωνης ελληνικής παρουσίας στην περιοχή.

Γλωσσάρι

Τουρκία: Έτσι ονομάζεται το κράτος που σχηματίστηκε μετά τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Πρωτεύουσά του είναι η Άγκυρα.

Κεμάλ Ατατούρκ: Τούρκος στρατιωτικός και πολιτικός, ηγέτης του κινήματος των Νεοτούρκων και μετέπειτα Πρόεδρος του τουρκικού κράτους. Ο Κεμάλ Ατατούρκ θεωρείται ο δημιουργός της σύγχρονης Τουρκίας.

Αντίξοος: Δύσκολος, δυσμενής.

Σαγγάριος: Ποταμός στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας, που βρίσκεται κοντά στην Άγκυρα.

Αλμυρά έρημος: Έρημος που βρίσκεται στην Κεντρική Μικρά Ασία.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Διάγγελμα του Ελευθερίου Βενιζέλου προς το λαό της Σμύρνης με αφορμή την αποβίβαση του ελληνικού στρατού, Μάιος 1919
«Η κατάλληλη στιγμή έφτασε. Η Ελ-

λάδα κλήθηκε από το Συνέδριο της Ειρήνης να καταλάβει τη Σμύρνη για να εξασφαλίσει την τάξη. Οι ομογενείς καταλαβαίνουν ότι η απόφαση αυτή πάρθηκε γιατί στη συνείδηση αυτών που διήυθυναν το Συνέδριο είναι αποφασισμένη η ένωση της Σμύρνης με την Ελλάδα. Έχοντας διατελέσει μέχρι τους Βαλκανικούς Πολέμους υπόδουλος κάτω από τον ίδιο σκληρότατο ζυγό, γνωρίζω ποια αισθήματα χαράς θα πλημμυρίσουν σήμερα τις ψυχές των Ελλήνων της Μικρασίας. Την έκφραση των αισθημάτων αυτών δε σκοπεύω, βεβαίως, να παρεμποδίσω. Αλλά είμαι βέβαιος ότι η έκφραση αυτή δε θα λάβει κανένα χαρακτηριστήρα ούτε εχθρικότητας, ούτε υπεροψίας απέναντι στους σύνοικους πληθυσμούς».

(απόδοση στα νέα ελληνικά)

2. Οι Τούρκοι μπαίνουν στη Σμύρνη

«Γύρω στις 11 το πρωί της 9ης Σεπτεμβρίου του 1922 άκουσα από το δρόμο ουρλιαχτά τρομοκρατημένων ανθρώπων. Βγήκα στην εξώπορτα του προξενείου και είδα ένα πλήθος πανικόβλητων κατοίκων της πόλης να τρέχουν αλαφιασμένοι προς το προξενείο για να ζητήσουν άσυλο. Τους σταμάτησαν οι ναύτες που φρουρούσαν το οίκημα, αλλά ο κόσμος συνέχιζε να φωνάζει υστερικά. Έριξα μια ματιά από την ταράτσα του κτιρίου που είχε θέα σε όλη την προκυμαία και διαπίστωσα την αιτία που είχε προκαλέσει τον πανικό: ήταν το τουρκικό ιππικό».

Τζορτζ Χόρτον, Αναφορικά με την Τουρκία, Αθήνα 1992, σ. 146.

Ματιά στο παρελθόν

Γενοκτονίες των λαών

Η είσοδος του 20ού αιώνα συνοδεύτηκε από έξαρση του εθνικισμού σε όλες τις βαλκανικές χώρες. Οι μειονότητες θεωρήθηκαν απειλή για την εθνική ομοιογένεια και επιδιώχθηκε είτε να αφομοιωθούν είτε εναλλακτικά να εκδιωχθούν ή να εξαλειφθούν. Με άξονα αυτή τη γενική αρχή κινήθηκαν όλα σχεδόν τα βαλκανικά κράτη. Ιδιαίτερα όμως στην Οθωμανική Αυτοκρατορία οι διώξεις εναντίον των μειονοτικών ομάδων πήραν δραματικό χαρακτήρα. Προηγήθηκε η γενοκτονία των Αρμενίων. Ακολούθησαν σφαγή και ο συστηματικός διωγμός των Ελλήνων του Πόντου και της Δυτικής Μικράς Ασίας την περίοδο 1914-1922, που προσέλαβαν τις διαστάσεις γενοκτονίας. Στις φωτογραφίες εικονί-

ζονται Χριστιανοί της Μικράς Ασίας παίρνουν το δρόμο για τα περίφη- μα «Τάγματα Εργασίας» (αμελέτ τα- μπουρού). Οι περισσότεροι πέθα- ναν εκεί κάτω από ιδιαίτερα σκλη- ρές συνθήκες.

Ο Αυστριακός υπουργός των Εξωτερικών προς το Βερολίνο

«Η πολιτική των Τούρκων είναι μεσω μιας γενικευμένης καταδίωξης του ελληνικού στοιχείου, να εξοτρώσει τους Έλληνες ως εχθρούς του κράτους, όπως πριν τους Αρμενίους. Οι Τούρκοι εφαρμόζουν τακτική εκτόπισης των πληθυσμών, δίχως διάκριση και δυνατότητα επιβίωσης, απ' τις ακτές στο εσωτερικό της χώρας, ώστε οι εκτοπιζόμενοι να είναι εκτεθειμένοι στην αθλιότητα και τον θάνατο από πείνα. Τα εγκαταλειπόμενα σπίτια των εξοριζομένων λεηλατούνται από τα τουρκικά τάγματα τιμωρίας ή καίονται και καταστρέφονται. Και όλα τα άλλα μέτρα, τα οποία εις τους διωγμούς των Αρμενίων ευρίσκοντο εις ημερήσιαν διάταξιν, επαναλαμβάν-

νων».

Πολύχρονης Κ. Ενεπεκίδης, Οι διωγμοί των Ελλήνων τον Πόντον (1908-1918), Αθήνα 1962, σ. 11.

Μαρτυρία του Τούρκου αξιωματικού Μεχμέτ Ρεούφ Εφέντη

«Γεγονότα Μερζιφούντος: Όταν οι Εθνικές Δυνάμεις υποχωρούσαν κατά τις μάχες του Σαγγαρίου, επειδή είχαν μεγάλη ανάγκη τη δύναμη του Οσμάν αγά, η Επιτροπεία της Εθνικής Άμυνας τον διέταξε να σπεύσει να συμμετάσχει στις μάχες του Σαγγαρίου. Ο Οσμάν αγάς, λαμβάνοντας τη διαταγή αυτή, αναχώρησε για να μεταβεί στην Άγκυρα μέσω Σαμψούντος. Μόλις έφτασε στη Σαμψούντα, οι Έλληνες κάτοικοι της πόλης υπέστησαν και δεύτερη σφαγή. Μετά από τρεις ημέρες γύρω στις 8.00 το απόγευμα (ευρωπαϊκή) ώρα η Μερζιφούς πολιορ-

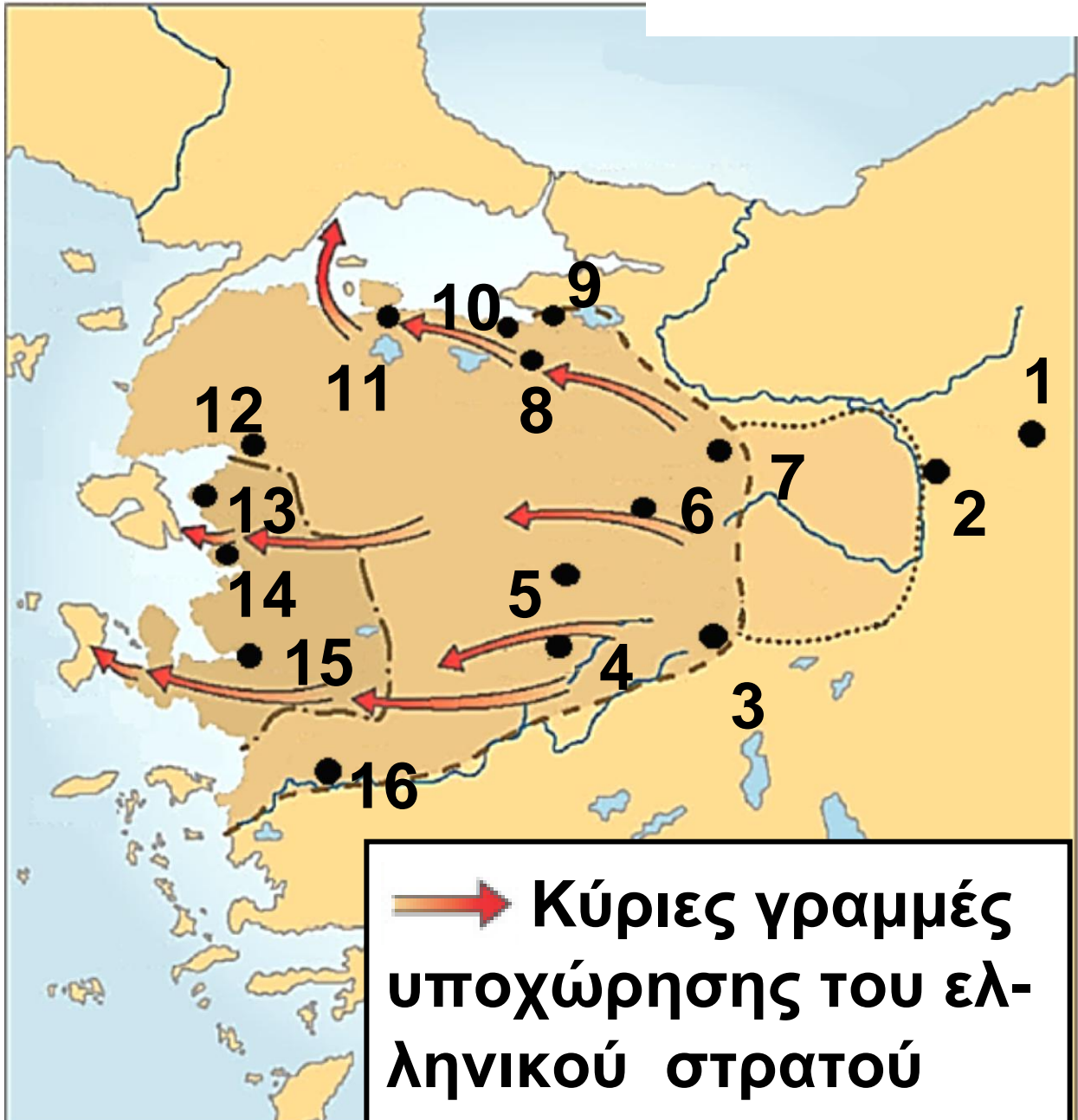
κείται τελείως. Συλλαμβάνεται ο Καϊμακάμης και οι Διοικητές της Χωροφυλακής για να μην εναντιωθούν στις ενέργειες του Οσμάν αγά και έτσι η ζωή, η τιμή και η παρουσία των κατοίκων της Μερζιφούντος μένει στα χέρια των συμμοριτών αυτών. Μέσα σε τέσσερις-πέντε ημέρες όλοι οι Έλληνες κάτοικοι, χωρίς να εξαιρούνται ούτε αυτά τα μικρά παιδιά, σφάζονται ολοκληρωτικά και λεηλατούνται και δημεύονται όλα τα αντικείμενα και τα ζώα τους. Μέσα στην ταραχή αυτή οι συμμορίτες βάζουν φωτιά και πυρπολούν τελείως τις Ελληνικές συνοικίες». (απόδοση στα νέα ελληνικά) Κωνσταντίνος Φωτιάδης, Η γενοκτονία των Ελλήνων τον Πόντου, Αθήνα 2004, σ. 532.

1

◀ Έλληνες στρατιώτες παρελαύνουν στην προκυμαία της Σμύρνης

1. Άγκυρα
2. Γόρδιο
3. Αφιόν
Καραχισάρ
4. Ουσάκ
5. Γκεντίζ
6. Κιουτάχεια
7. Εσκή Σεχίρ
8. Προύσσα

9. Κίος
10. Μουδανιά
11. Πάνορμος
12. Αδραμύτιο
13. Αϊβαλί
14. Δεκελί
15. Σμύρνη
16. Αϊδίνιο

▲ Η πορεία του ελληνικού στρατού

▲ Ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις προχωρούν στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό

3

▲ Έλληνες στρατιώτες εισέρχονται στην πόλη Ουσάκ της Μικράς Ασίας

4

◀ Ο Μητροπολίτης Τραπεζούντας Χρύσανθος Φιλίππιδης

5

6

◀ ▲ Η Σμύρνη
καίγεται

Το ολοκαύτωμα
της Σμύρνης

7

8

Εσφάγησαν εις την
Σμύρνη άνω των 100
χιλιάδων χριστιανών

**Άγριαι σφαγαί
των χριστιανων
εν Σμύρνη υπό
των κεμαλικών**

9

▲ Η καταστροφή της Σμύρνης, όπως αποτυπώθηκε σε δημοσιεύματα ελληνικών εφημερίδων της εποχής

👉 Ερωτήματα

- Ποια ήταν τα προβλήματα που δημιούργησε η προέλαση του ελληνικού στρατού στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας;
- Με βάση τις πηγές και το εικονογραφικό υλικό προσπαθήστε να περιγράψετε τα συναισθήματα των Ελλήνων της Μικράς Ασίας τόσο το 1919, όταν αποβιβάστηκε εκεί ο ελληνικός στρατός, όσο και το 1922, κατά την Καταστροφή.

Κεφάλαιο 6

Ο Μεσοπόλεμος

Μετά τη Μικρασιατική Κατάστροφη, περισσότεροι από ένα εκατομμύριο πρόσφυγες έφτασαν στην Ελλάδα. Η ανακούφιση και η εγκατάστασή τους ήταν το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετώπισε η χώρα την περίοδο του Μεσοπολέμου. Ταυτόχρονα, την ίδια περίοδο στην Ελλάδα επικρατούσε πολιτική και κοινωνική αναταραχή.

▲ Σεπτέμβριος του 1922.
Τμήματα του ελληνικού στρατού

1923

Αύγουστος
1922

Αύγουστος
1936

Αύγουστος 1922: Μικρασιατική Καταστροφή
1923: Συνθήκη της Λωζάνης
Αύγουστος 1936: Δικτατορία Μεταξά

Η Μικρασιατική Καταστροφή επισφραγίστηκε με τη Συνθήκη της Λωζάννης, το 1923. Η Ελλάδα αποσύρθηκε από την Ανατολική Θράκη τα νησιά Ίμβρο και Τένεδο και την περιοχή της Σμύρνης, ενώ τα Δωδεκάνησα παρέμειναν στην Ιταλία. Ταυτόχρονα αποφασίστηκε

η ανταλλαγή των πληθυσμών ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία με βάση το θρήσκευμα. Δε μετακινήθηκαν μόνο οι Χριστιανοί Έλληνες που ζούσαν στην Κωνσταντινούπολη, την Ίμβρο και την Τένεδο και οι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης.

Την άνοιξη του 1924 ανακηρύχθηκε από τη Βουλή και στη συνέχεια επικυρώθηκε με δημοψήφισμα η αβασίλευτη Δημοκρατία. Ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου υπήρξε ο πρώτος πρωθυπουργός της αβασίλευτης Δημοκρατίας.

Η Ελλάδα, κλονισμένη από τη στρατιωτική ήττα, διχασμένη πολιτικά και έχοντας οικονομικές δυσκολίες, δέχτηκε περισσότερο από ένα εκατομμύριο πρόσφυγες από την Ανατολική Θράκη, τον Πόντο και τη Μικρά Ασία. Αυτοί ήρθαν να

προστεθούν στους 100.000 περίπου, που είχαν εγκαταλείψει τη Βουλγαρία και τη Σοβιετική Ένωση, όπου είχαν κυριαρχήσει οι Μπολσεβίκοι.

Στο διάστημα που μεσολάβησε ανάμεσα στους δύο Παγκοσμίους Πολέμους (Μεσοπόλεμος), το ελληνικό κράτος είχε να αντιμετωπίσει πολλά και μεγάλα προβλήματα, τα οποία αυξήθηκαν μετά τη διεθνή οικονομική κρίση του 1929. Κύριο μέλημα ήταν να βρεθεί στέγη και απασχόληση για τους Έλληνες πρόσφυγες.

Η πλειονότητα των προσφύγων εγκαταστάθηκε κυρίως στη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη, ενισχύοντας το ελληνικό στοιχείο των περιοχών αυτών. Οι πρόσφυγες έμεναν προσωρινά σε καταυλισμούς, ενώ αργότερα δημιουργήθηκαν οι-

κισμοί για τη στέγασή τους. Η παρουσία των προσφύγων στο ελληνικό κράτος τόνωσε τόσο τον πληθυσμό των πόλεων όσο και τον αγροτικό πληθυσμό, συμβάλλοντας σημαντικά στην οικονομική και την πνευματική ανάπτυξη της χώρας.

Κατά τον Μεσοπόλεμο η Ελλάδα ταλανιζόταν από εσωτερική πολιτική αστάθεια. Τα πολιτικά κόμματα εναλλάσσονταν συχνά στην εξουσία, ενώ δεν έλειψαν και τα πραξικοπήματα που οργάνωναν αξιωματικοί του στρατού. Με την άνοδο του φασιστικού κόμματος στην Ιταλία και του ναζιστικού κόμματος στη Γερμανία φάνηκαν και πάλι τα σύννεφα του πολέμου πάνω από την Ευρώπη. Καθώς τα πολιτικά κόμματα έριζαν μεταξύ τους και στη χώρα επικρατούσε κοινωνική αναταραχή που εκφραζόταν με πορείες,

διαδηλώσεις και απεργίες, ανέλαβε την εξουσία ο υπουργός των Στρατιωτικών Ιωάννης Μεταξάς.

Στις 4 Αυγούστου του 1936 ο Μεταξάς, στον οποίο είχε αναθέσει την πρωθυπουργία ο βασιλιάς Γεώργιος Β', διέλυσε τη Βουλή και επέβαλε δικτατορία. Ο Μεταξάς άσκησε διώξεις εναντίον των πολιτικών του αντιπάλων και προσπάθησε, χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα, να προσεγγίσει τους αγρότες και τους εργάτες με διάφορα κοινωνικά μέτρα. Ως έμπειρος στρατιωτικός, φρόντισε να προετοιμάσει τη χώρα για τον πόλεμο που ερχόταν. Παράλληλα, ενώ επικαλούνταν την ουδετερότητα, ακολούθησε σταθερή πολιτική φιλίας με τη Βρετανία, τη μεγαλύτερη ναυτική δύναμη της εποχής.

Γλωσσάρι

Ανταλλαγή πληθυσμών: Η παράλληλη μετακίνηση ανθρώπων από τον τόπο τους, μετά από διεθνή συμφωνία.

Πρόσφυγες: Άνθρωποι που υποχρεώνονται να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και να καταφύγουν σε άλλες χώρες ή περιοχές.

Καταυλισμοί: Πρόχειρη και προσωρινή διαμονή σε σκηνές.

Οικισμοί: Μόνιμες εγκαταστάσεις κατοίκων.

Ταλανίζομαι: Ταλαιπωρούμαι.

Πραξικόπημα: Δυναμική πολιτική ή στρατιωτική ενέργεια, που στοχεύει στην κατάλυση του Συντάγματος μιας χώρας.

Φασιστικό κόμμα: Το κόμμα που ίδρυσε το 1921 στην Ιταλία ο Μπενίτο Μουσολίνι.

Ναζιστικό κόμμα: Το κόμμα που ιδρύθηκε το 1925 στην Γερμανία ο Άντολφ Χίτλερ.

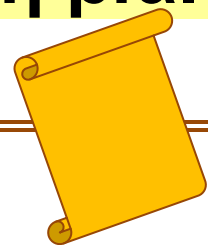
δρύθηκε το 1919 στη Γερμανία. Έγινε γνωστό κυρίως λόγω του αρχηγού του, Αδόλφου Χίτλερ.

Ερίζω: Φιλονικώ, λογομαχώ.

Δικτατορία: Το πολίτευμα, όπου η εξουσία ασκείται απολυταρχικά από ένα πρόσωπο ή ομάδα ατόμων που έχουν επικρατήσει με τη βία.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Η Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή

«Όσο για την Ελλάδα, που βρισκότανε πάλι στο σημείο να λάβει το μερτικό της από την ευρωπαϊκή κρίση, παρουσίαζε τώρα τούτο το χαρακτηριστικό, μοναδικό στην τρισχιλιόχρονη Ιστορία της: -Αυτό που είχαν εσυνηθίσει να λένε "η ελληνική διασπορά" και το ονομάζαμε το Γένος των Ελλήνων, είχε καταρ-

γηθεί. Για πρώτη φορά, ολόκληρος ο ελληνισμός, εκτός από ελάχιστα παρακλάδια, είχε συγκεντρωθεί μέσα στα σύνορα του ελλαδικού κράτους. Καθώς το αισθανόμουνα, αυτό το φαινόμενο ήταν το πιο σημαντικό από όσα είχε κληροδοτήσει στη γενιά μας η περίοδος που είχε αρχίσει με τους πολέμους του '12 και έκλεινε τώρα. Δεν μπορούσε να μη χαράξει στη μοίρα του τόπου ένα βαθύ σημάδι, για πολλά μελλούμενα χρόνια, ποιος ξέρει, ως την καινούρια αποδημητική περίοδο του ελληνισμού».

**Γιώργος Σεφέρης, Χειρόγραφο
Σεπτ.41, Αθήνα 1972, σ. 23.**

2. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος για το Προσφυγικό Ζήτημα

«Είναι ανάγκη να είπω προς υμάς ότι η κυβέρνηση θα επιδιώξη την

συμπληρωσιν της προσφυγικής γεωργικής και αστικής αποκαταστάσεως, την οποίαν επιβάλλει όχι απλώς το καθήκον προς τους εκσφαλμάτων παθόντας ομογενείς, αλλά αυτό τούτο το συμφέρον του κράτους, συμφέρον οικονομικόν αλλά και συμφέρον εθνικόν. Θεωρώ, άλλως τε, καθήκον μου να διακηρύξω ότι παρά τα διαπραχθέντα σφάλματα η Ελλάς ημπορεί να είνε υπερήφανος δι' εκείνο που κατώρθωσε, όταν ευρέθη εις την ανάγκην να δεχθή εις τους κόλπους της τσας μυριάδας ομογενών εκδιωχθέντων από τας εστίας των».

Εφημερίδα Ελεύθερον Βήμα, 21 Ιουλίου 1928. Τα κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου. Η ζωντανή ιστορία της δραματικής περιόδου του έθνους 1909-1936, επιμέλεια και ιστορικά υπομνήματα Στεφ. Ι.

**Στεφάνου, τόμ. 3 (1920-1929),
Αθήνα 1983, σ. 468.**

👁 Ματιά στο παρελθόν

Η διεθνής οικονομική κρίση του 1929

Το 1929 ξέσπασε μεγάλη οικονομική κρίση στις ΗΠΑ, που επηρέασε για αρκετά χρόνια τις περισσότερες χώρες του κόσμου. Η κατάρρευση του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης αποτέλεσε την πιο εμφανή εκδήλωση του προβλήματος. Η διεθνής κρίση του 1929 είχε σοβαρές κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες. Πολλοί εργάτες και υπάλληλοι έχασαν τη δουλειά τους. Η ραγδαία αύξηση της ανεργίας προκάλεσε κοινωνική αναταραχή, η οποία εκφράστηκε με πορείες, διαδηλώσεις και απεργίες.

1

◀ Έλληνες πρόσφυγες φτάνουν στην ηπειρωτική Ελλάδα

2

◀ Τυπική
προφυγική
κατοικία

3

◀ Τους
πρώτους μήνες
οι πρόσφυγες
εγκαταστάθηκαν
ακόμη και σε θέ-
ατρα

4

▲ Νοσοκομείο
προσφύγων

5

◀ Ο Αλέξανδρος
Παπαναστασίου
(1867-1936)

6

▶ Ο Ιωάννης
Μεταξάς
(1871-1941)

Ερωτήματα

- Ποιες υπήρξαν για την Ελλάδα και τον ελληνισμό γενικότερα οι συνέπειες της Μικρασιατικής Καταστροφής;
- Με βάση το εικονογραφικό υλικό, περιγράψτε τη μετακίνηση και την αρχική εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα.

Κεφάλαιο 7

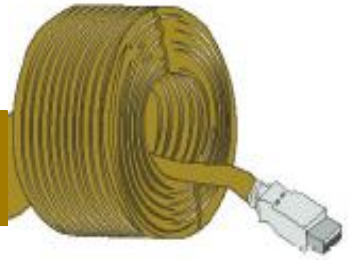
Το Αλβανικό Έπος

Το 1939 ξέσπασε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος. Η Ελλάδα μπήκε στον πόλεμο έναν χρόνο αργότερα, στις 28 Οκτωβρίου 1940, όταν της επιτέθηκαν οι Ιταλοί.

▲ Ελαιογραφία του Αλέξ. Αλεξανδράκη με τον τίτλο «Πυροβολικό στο ποτάμι», Αθήνα, συλλογή οικογένειας Αλεξανδράκη

Μεσοπόλεμος

1919

1939

28 Οκτωβρίου
1940

1919: Τελειώνει ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος

1939: Ξεσπά ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος

28 Οκτωβρίου 1940: Οι Ιταλοί εισβάλλουν στην Ελλάδα

Μετά την ήττα της στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο η Γερμανία έχασε αρκετά εδάφη, ενώ εξαναγκάστηκε να πληρώσει μεγάλες αποζημιώσεις και να μειώσει δραστικά το στρατό της. Αλλά και η ηττημένη Βουλγαρία υποχρεώθηκε να παραχωρήσει τη Δυτική Θράκη στην Ελ-

Λάδα.

Στη διάρκεια του Μεσοπολέμου πολλά δημοκρατικά πολιτεύματα κατέρρευσαν και τα διαδέχθηκαν δικτατορίες. Στη Γερμανία το 1933 πήρε την εξουσία ο αρχηγός του ναζιστικού κόμματος Αδόλφος Χίτλερ, που υποσχόταν να ξανακάνει τη χώρα υπολογίσιμη δύναμη από τους αντιπάλους της. Από το 1922 στην Ιταλία είχε επικρατήσει ο ιδρυτής του φασιστικού κόμματος, Μπενίτο Μουσολίνι. Το 1936 η Ιταλία συμμάχησε με τη Γερμανία (άξονας Ρώμης-Βερολίνου), στην προσπάθειά της να κυριαρχήσει στη Μεσόγειο και στα Βαλκάνια, επαναφέροντας την ένταση και τους φόβους ενός νέου πολέμου πάνω από την Ευρώπη.

Οι φόβοι δεν άργησαν να επαληθευτούν. Ο Χίτλερ ανάγκασε την Αυ-

στρία να ενωθεί με τη Γερμανία ενώ τον επόμενο χρόνο εισέβαλε στην Τσεχοσλοβακία. Παράλληλα ο ιταλικός στρατός κατέλαβε το 1939 την Αλβανία, κρούοντας το καμπανάκι του κινδύνου για την Ελλάδα.

Η ιταλική επιθετικότητα δεν βρήκε την Ελλάδα απροετοίμαστη. Ο Ιωάννης Μεταξάς είχε ήδη από το 1936 φροντίσει για τη στρατιωτική προετοιμασία της χώρας. Έτσι, διπλασίασε τις πολεμικές δαπάνες, μερίμνησε για τη δημιουργία αξιόπιστου πυροβολικού και εκπόνησε σχέδια μάχης για ενδεχόμενες επιθέσεις από τη Βουλγαρία και αργότερα από την Ιταλία.

Το 1939 ξέσπασε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, όταν ο γερμανικός στρατός εισέβαλε στη γειτονική Πολωνία, που την ασφάλειά της είχε εγγυηθεί η Αγγλία. Πολλές χώρες

της Ευρώπης, με πρώτες την Αγγλία και τη Γαλλία, κήρυξαν πόλεμο στις δυνάμεις του Άξονα, σχηματίζοντας τη δική τους συμμαχία. Ο πόλεμος γρήγορα επεκτάθηκε κι έγινε παγκόσμιος. Με τον Άξονα συμάχησε η Ιαπωνία, ενώ με τους Συμμάχους συντάχθηκε η Ρωσία και κατόπιν οι ΗΠΑ.

Η Ελλάδα μπήκε στον πόλεμο τον Οκτώβριο του 1940. Είχαν προηγηθεί εχθρικές ιταλικές ενέργειες, με σοβαρότερη τον τορπιλισμό του καταδρομικού «Έλλη» από ιταλικό υποβρύχιο, τον Δεκαπενταύγουστο του 1940, στο λιμάνι της Τήνου.

Δυόμισι μήνες αργότερα, χαράματα της 28ης Οκτωβρίου, ο Ιταλός πρέσβης στην Αθήνα Γκράτσι επέδωσε στον Μεταξά τελεσίγραφο ζητώντας την παράδοση της χώρας. Η άρνηση του Μεταξά εξ ονόματος όλων

των Ελλήνων σήμανε την αρχή του πολέμου.

Λίγο αργότερα ιταλικά στρατεύματα εισέβαλαν από τα ελληνοαλβανικά σύνορα, με σκοπό να κατάλάβουν αρχικά την Ήπειρο. Ταυτόχρονα μία ομάδα Αλπινιστών διείσδυσε στη Βόρεια Πίνδο για να χτυπήσει στα νώτα τους οχυρωμένους Έλληνες και να εμποδίσει την άφιξη ενισχύσεων από τη Θεσσαλία.

Όμως ο ελληνικός στρατός αμύνθηκε με επιτυχία, ενώ οι Ιταλοί Αλπινιστές εξουδετερώθηκαν στις χιονισμένες χαράδρες του Σμόλικα. Στα μέσα Νοεμβρίου του 1940 οι Έλληνες στρατιώτες αντεπιτέθηκαν, αναγκάζοντας τους Ιταλούς να αποσυρθούν στο εσωτερικό της Αλβανίας και πετυχαίνοντας σημαντικές νίκες, μπήκαν στη Βόρεια Ήπειρο, αλλά η περαιτέρω προώθησή

τους ήταν πολύ δύσκολη. Λόγω του ορεινού εδάφους και του βαρύτατου χειμώνα, τα κρυοπαγήματα ήταν περισσότερα από τις απώλειες της μάχης, ενώ η μεταφορά τροφίμων και πυρομαχικών δυσκόλευε όσα στρατεύματα απομακρύνονταν από τα ελληνικά σύνορα.

Η επιχείρηση της Ιταλίας στο μέτωπο της Αλβανίας είχε αποτύχει χάρη στο ελληνικό «ΟΧΙ», την άρνηση ενός ολόκληρου λαού να υποταγεί στις επιθυμίες των ισχυρών και να χάσει τη λευτεριά του.

Γλωσσάρι

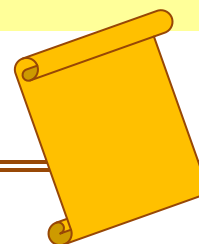
Τορπιλισμός: Χτύπημα με υποβρύχιο βλήμα που ονομάζεται τορπίλη και προκαλεί ανατίναξη.

Τελεσίγραφο: Έγγραφο, με το οποίο οι Ιταλοί απαιτούσαν την άνευ όρων παράδοση της Ελλάδας.

Αλπινιστές: Ιταλοί στρατιώτες εξα-

σκημένοι στον πόλεμο σε ορεινό έδαφος.

Κρυοπαγήματα: Η νέκρωση των άκρων (χεριών και ποδιών) από το υπερβολικό κρύο.

 Οι πηγές αφηγούνται...

1. Ημερήσια Διαταγή του Διοικητή του Αποσπάσματος Πίνδου Συνταγματάρχη Κων. Δαβάκη προς τους αξιωματικούς του (3 Σεπτεμβρίου 1940)

«Ο Λεωνίδας εις τας Θερμοπύλας, ο Διάκος στην Αλαμάννα είναι ηρωισμοί άφθαστοι, που σπανίως η ιστορία έχει να παρουσιάση. Εμπνευστήτε λοιπόν από το δίκαιον (;) της αποστολής μας, από την ιστορίαν μας και εμπνεύσατε και τους στρατιώτας σας. Καθένας από

σας να πεισθή βαθέως ότι από αυτόν και μόνον εξαρτάται η επιτυχία. Και εάν όλοι από των Διοικήσεων μέχρι του τελευταίου Ημιονηγού ούτω σκεφθώσι και αναλόγως πράξωσι, η επιτυχία είναι εξησφαλισμένη. Μη σας τρομάζη η τυχόν υλική υπεροχή του αντιπάλου. Τον υλικόν αξίζει όσον και οι άνδρες που το χειρίζονται. Και ξέρετε πολύ καλά τι είδος άνδρες θα χειρισθούν το υλικό του αντιπάλου. Οι Επαναστάται του '21 με ξύλα και δρεπάνια αντιμετώπισαν Στρατόν της εποχής επιστημονικώς οπλισμένον χάρις εις το εξυψωμένον ηθικόν των... Σήμερον εμείς με οπλισμόν σχεδόν ισάξιον του αντιπάλου θα υστερήσωμεν των προγόνων μας; Με το ανώτερον ηθικόν μας, με το δίκαιον του αγώνος μας, με τη δύναμιν του Θεού, θα εξέλθωμεν νικηφόροι της δοκι-

μασίας. Η πίστις μετακινεί όρη: φαντασθήτε τι κάμνει όταν πρόκειται να ωρισθή αντιμέτωπος των Ιταλών».

Θεόδωρος Α. Νημάς, Τρικαλινά, τόμ. 28, Τρίκαλα 2008, σ. 171.

2. Η 28η Οκτωβρίου 1940 στην Αθήνα

«Σιγά-σιγά η Αθήνα παίρνει το ύφος των μεγάλων εθνικών εορτών, κάτι που θυμίζει λχ. τα Εκατόχρονα της Ελληνικής Επανάστασης, αλλά πιο αυθόρμητα και πιο νεανικά. Καιρός θαυμάσιος, καταγάλανος ουρανός. Πλήθη νέων, με στολές της ΕΟΝ ή με πολιτικά, έχουν χυθεί στους κεντρικούς δρόμους, με λάβαρα, σημαίες, δάφνες, μουσικές. Κρατούν εικόνες του βασιλιά, του Μεταξά, του καταδρομικού Έλλη με την επι-

γραφή: Δεν λησμονούμε. Ο κόσμος συμμετέχει σ' αυτές τις εκδηλώσεις, χειροκροτεί, ζητωκραυγάζει. Είχα πολλά, παρά πολλά χρόνια να δω τέτοιο ενθουσιασμό στην Αθήνα. Αισθάνεται κανείς ένα πάθος μες στον αέρα, ένα φανατισμό, μια λεβεντιά. Ξύπνησε το ελληνικό φιλότιμο, είναι κάτι ωραίο. Και μια τέλεια εθνική ενότητα. Είναι η πρώτη φορά στη ζωή μου που αισθάνομαι τέτοιαν ομόνοια να βασιλεύει στον τοπο: Κανείς δεν σκέπτεται αυτή τη στιγμή ότι ο εχθρός είναι δέκα φορές ισχυρότερος, ότι ο θάνατος κρέμεται από πάνω μας μέσα σ' αυτόν τον λαμπρό ουρανό. Αισθάνομαι μια μεγάλη αγάπη για τον ελληνικό λαό, μια αγάπη γεμάτη αλληλεγγύη, στοργή και αντρική εκτίμηση. Είναι ένας όμορφος, λεβέντικος, ευγενικός και έξυπνος λαός, είναι ένας

λαός που αξίζει περισσότερο από ορισμένους μεγάλους λαούς του κόσμου και ασφαλώς πολύ περισσότερο απ' αυτούς τους ξιπασμένους που ξεκίνησαν σήμερα να μας κατακτήσουν».

Γιώργος Θεοτοκάς, Τετράδια Ημερολογίου 1939-1953, εισαγωγή, επιμέλεια Δημήτρης Τζιόβας, Αθήνα χχ, σσ. 170-171.

3. Από το Ημερολόγιο του οπλίτη Δημήτριου Λουκάτου, Σάββατο, 22 Φεβρουαρίου 1941, συζήτηση με Ιταλούς αιχμαλώτους

«Οι συνάδελφοι μου συμπεραίνουν τα γνωστά: Γιατί ρε παιδιά! Τι φταίνε κι αυτοί! Σάμπως δεν έχουν μάννα και πατέρα; Σάμπως τον θέλουν τον πόλεμο; Ένας όμως από τους Κρητικούς της ομάδας έχει αντιρρήσεις; "Τους κερατάδες. Το ίδιο σόι

είναι όλοι τους. Μπαμπέσηδες! Τι τους φυλάνε;". Κάτι καταλαβαίνουν οι Ιταλοί και με ρωτάνε. "Τι λέει αυτός;". Τους απαντώ: "Είμαι θυμωμένος με τον Μουσολίνι". Ο μηχανικός της Μπολόνια προσθέτει: "Και μ' εμάς". Όσπου να ετοιμαστή η συνοδεία, κουβεντιάζουμε: "Θα σας νικήσουμε, γιατί έχουμε το δίκιο με το μέρος μας. Μας επιτεθήκατε πρώτοι". Μου λέει καπνίζοντας: "Από δω που βρισκόμαστε, τώρα, ούτε εμείς μπορούμε να κουνήσουμε σας, ούτε σεις εμάς. Είμαστε τώρα καλά οχυρωμένοι. Και όλο οχυρώνόμαστε. Βέβαια, το ίδιο θα κάνετε κι εσείς". "Λοιπόν, του λέω, τι θα γίνει;". "Diolosa"* μου λένε...».

Δημήτριος Λουκάτος, Οπλίτης στο αλβανικό μέτωπο. Ημερολογιακές σημειώσεις, 1940-41, Αθήνα 2001.

* Diolosa = Ο Θεός ξέρει

👁️ Ματιά στο παρελθόν

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 1939, όταν η ναζιστική Γερμανία του Χίτλερ εισέβαλε στην Πολωνία.

Σύντομα εμπλέχθηκαν σ' αυτόν οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, οι ΗΠΑ και πολλά

κράτη από άλλες ηπείρους. Ο πόλεμος ήταν το ολέθριο επακόλουθο της αποτυχίας στην εφαρμογή των όρων ειρήνης, που είχαν τερματίσει τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο την περίοδο 1919-1920.

▲ Ο Αδόλφος Χίτλερ

Γερμανοί στρατιώτες καταλαμβάνουν το Παρίσι

1

◀ Διαδήλωση Αθηναίων το πρωί της 28ης Οκτωβρίου 1940, Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο

2

▲ Πίνακας του Έκτορα Δούκα που απεικονίζει τη μεταφορά στρατιωτικού υλικού στο πολεμικό μέτωπο από τις γυναίκες της Πίνδου, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

3

▲ Ελαιογραφία του Αλέξ. Αλεξανδράκη με τον τίτλο «Κατάληψη εχθρικών θέσεων», Αθήνα, συλλογή οικογένειας

4

◀ Αυτοκόλλητο που κυκλοφόρησε στις ΗΠΑ το 1940-41 για τον έρανο υπέρ του αγώνα της Ελλάδας εναντίον των κατακτητών

5

◀ Βρετανικό σκίτσο που παρομοιάζει τον αγώνα των Ελλήνων στο μέτωπο της Αλβανίας με την αντίσταση των προγόνων τους στις Θερμοπύλες

👉 Ερωτήματα

- Η νίκη των Ελλήνων απέναντι στους Ιταλούς αποτέλεσε ένα μικρό θαύμα. Ποιοι λόγοι οδήγησαν σε αυτό;
- Αναζητήστε με τη βοήθεια του δασκάλου σας και άλλες περιπτώσεις από την ελληνική ιστορία, όπου οι Έλληνες νίκησαν ισχυρότερους αντιπάλους.
- Με βάση την Πηγή 2 και το εικονογραφικό υλικό, ποια αισθήματα κυριαρχούσαν ανάμεσα στους Έλληνες κατά τον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο του 1940-41;

Κεφάλαιο 8

Η γερμανική επίθεση και ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Μετά την αποτυχία των Ιταλών να καταλάβουν την Ελλάδα, έσπευσαν να τους βοηθήσουν οι σύμμαχοι τους Γερμανοί. Οι Γερμανοί κατόρθωσαν τελικά να υποτάξουν τους Έλληνες. Ωστόσο, ηττήθηκαν τελικά και οι ίδιοι το 1945 από τις συμμαχικές δυνάμεις.

▲ Αντιαρματική οχύρωση στην τοποθεσία Μπέλες-Νέστος, Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο

1. Αλβανία	7. Γραμμή
2. Γιουγκοσλαβία	Αλιάκμωνα
3. Βουλγαρία	8. Γραμμή
4. Τουρκία	Μεταξά
5. Ελλάδα	9. Κοζάνη
6. Ελληνικό	10. Θεσσαλονίκη
μέτωπο στην	11. Κατερίνη
Αλβανία 6	12. Τρίκαλα
Απριλίου 1941	13. Ξάνθη

- 14. Αλεξανδρούπολη**
- 15. Μεσολόγγι**
- 16. Ναύπλιο**
- 17. Καλαμάτα**
- 18. Μονεμβασιά**
- 19. Χανιά**
- 20,21. Συμμαχικές αμυντικές γραμμές για την κάλυψη της εκκένωσης**
- 22, 23, 24, 25. Συμμαχικές διαδρομές εκκένωσης**

▲ Χάρτης στον οποίο απεικονίζεται η εισβολή των Γερμανών στην Ελλάδα

28 Οκτωβρίου
1940

Μάιος
1941

6 Απριλίου 1941   Σεπτέμβριος
1945

28 Οκτωβρίου 1940: Οι Ιταλοί εισβάλλουν στην Ελλάδα
6 Απριλίου 1941: Οι Γερμανοί εισβάλλουν στην Ελλάδα
Μάιος 1941: Μάχη της Κρήτης
Σεπτέμβριος 1945: Τελειώνει ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος

Η αποτυχία των Ιταλών να κατακτήσουν την Ελλάδα τροποποίησε τα σχέδια των συμμάχων τους γερμανών, οι οποίοι την άνοι-

ξη του 1940 είχαν ήδη κυριεύσει τη Γαλλία και σχεδίαζαν να επιτεθούν στη Σοβιετική Ένωση. Ωστόσο, η ανάγκη να προστατευτούν οι γερμανικές στρατιωτικές μονάδες από βομβαρδισμούς της βρετανικής κυρίως αεροπορίας, που στάθμευε στα Βαλκάνια, επέβαλε τη στροφή του ενδιαφέροντος τους προς τα εκεί.

Στις αρχές Μαρτίου του 1941 η Βουλγαρία συμμαχισε με τη Γερμανία και γερμανικές φάλαγγες διέβηκαν ελεύθερα το έδαφος της. Έγινε πια φανερό ότι στόχος του γερμανικού στρατού ήταν η Ελλάδα. Μπροστά σ' αυτό το ενδεχόμενο η ελληνική Κυβέρνηση, εγκαταλείποντας οριστικά την ουδετερότητά της, επέτρεψε να αποβιβαστούν στη χώρα στρατιώτες των συμμαχικών δυνάμεων.

Στις 6 Απριλίου του 1941 εκατοντάδες γερμανικά αεροπλάνα άρχισαν βομβαρδισμούς, καθώς Γερμανοί στρατιώτες έκαναν επίθεση σε ελληνικά οχυρά. Ταυτόχρονα, γερμανικά άρματα μάχης προχώρησαν με κατεύθυνση την Κοζάνη και τα Γρεβενά, για να απειλήσουν τα νώτα του ελληνικού στρατού στην Αλβανία.

Ο ελληνικός στρατός, που υπερασπιζόταν το Ρούπελ και άλλα οχυρά στα σύνορα με τη Βουλγαρία, αντιστάθηκε αλλά δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει την ταυτόχρονη εισβολή από δυο διαφορετικές περιοχές. Στις 9 Απριλίου 1941 γερμανικές δυνάμεις κατέλαβαν τη Θεσσαλονίκη και κατευθύνθηκαν προς τη Νότια Ελλάδα. Η ελληνική Κυβέρνηση αποσύρθηκε στην Κρήτη και οι στρατηγοί του αλβανικού μετώ-

που υποχρεώθηκαν να συνθηκολογήσουν. Στις 27 Απριλίου του 1941 και η Αθήνα έπεσε στα χέρια των κατακτητών. Ως το τέλος Απριλίου ολόκληρη η ηπειρωτική χώρα είχε καταληφθεί.

Τον επόμενο μήνα Γερμανοί αλεξιπτωτιστές έπεσαν στο τελευταίο ελληνικό οχυρό, την Κρήτη, που την υπεράσπιζαν συμμαχικά και ελληνικά στρατεύματα καθώς και ένοπλοι πολίτες. Έπειτα από σκληρές συγκρούσεις, που κράτησαν δέκα ημέρες, οι Γερμανοί επικράτησαν αλλά με βαρύτερες απώλειες. Έτσι, οι δυνάμεις του Άξονα κυρίευσαν το ελληνικό κράτος και άρχισε η περίοδος της Κατοχής που κράτησε μέχρι το 1944.

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος τερματίστηκε το 1945, με νίκη των συμμαχικών δυνάμεων. Οι καταστροφές

ήταν για όλους ανυπολόγιστες. Προκλήθηκαν μεγάλες υλικές ζημιές ενώ εκατομμύρια άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους. Από τις τραγικότερες στιγμές του πολέμου, το Ολοκαύτωμα των Εβραίων στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης και η ρίψη ατομικής βόμβας στις ιαπωνικές πόλεις Ναγκασάκι και Χιροσίμα από τους Αμερικανούς για να εξαναγκάσουν την Ιαπωνία να παραδοθεί, προκάλεσαν φρίκη και συγκλόνησαν την ανθρωπότητα.

Γλωσσάρι

Φάλαγγα: Στρατιωτικό σώμα με ιδιαίτερη οργάνωση.

Ολοκαύτωμα: Η εξόντωση μεγάλου αριθμού ανθρώπων.

Στρατόπεδα συγκέντρωσης: Χώροι αναγκαστικής εργασίας και εκτέλεσης αιχμαλώτων.

 Οι πηγές αφηγούνται...

1. Ο Γάλλος φιλόσοφος Αλμπέρτ Καμυ δήλωσε για την αντίσταση των Ελλήνων:

«Την ιδέα που έχουμε για την ελευθερία την οφείλουμε στην Ελλάδα, μαζί με πολλές άλλες, που κάνουν τον άνθρωπο περήφανο. Γι' αυτό βεβαίως η είσοδος των Γερμανών στην Αθήνα υπήρξε γι' αυτούς που με περιβάλλουν και για μένα τον ίδιο το πιο σπαρακτικό σύμβολο των όσων υποφέραμε πέντε ολόκληρα χρόνια. Αλλά ταυτόχρονα διατηρήσαμε στην καρδιά μας την ανάμνηση και το παράδειγμα του εκπληκτικού Αλβανικού Πολέμου. Η Ελλάδα, μετά την Ισπανία, μας δίδαξε, μέσα στην οργή και στην πίκρα, πως μπορείς να έχεις δίκιο

και να νικηθείς. Αλλά η Ελλάδα είναι η πρώτη που έκανε να κατανοήσει ο κόσμος πως οι άνθρωποι της ελευθερίας μπορούσαν να είναι επίσης και οι άνθρωποι του θάρρους και πως καμιά ήττα δεν ήταν αιώνια. Αυτός ο μικρός λαός αποδείχτηκε ισάξιος με το καταπληκτικό παρελθόν του».

Roger Millieux (επιμ.), Κείμενα και μαρτυρίες Γάλλων, απόδοση κειμένων στα ελληνικά Τ. Δρακοπούλου, απόδοση ποιημάτων Τ. Πατρίκιος, Αθήνα 1980, σσ. 201-202.

2. Οι Γερμανοί μπαίνουν στην Αθήνα

«Στην οδό Ακαδημίας είδα μια χιτλερική σημαία και άκουσα να λένε ότι πέρασαν γερμανικές μοτοσυκλέ-

τες. Λίγο ύστερα, από την οδό Λυκαβηττού, είδα από μακριά μοτοσυκλέτες που περνούσαν στην οδό Σταδίου. Ύστερα είδα τη χιτλερική σημαία που κυματίζει στην Ακρόπολη, ενώ ο ραδιοφωνικός σταθμός Αθηνών έπαιζε μελαγχολικά τον εθνικό Ύμνο και επαναλάμβανε κάθε τόσο τη διαταγή του στρατιωτικού διοικητή».

Γιώργος Θεοτοκάς, Τετράδια Ημερολογίου 1939-1953, εισαγωγή-επιμέλεια Δημήτρης Τζιόβας, Αθήνα, χχ., σσ. 261

 Ματιά στο παρελθόν

Το Ολοκαύτωμα των Εβραίων

Στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η ναζιστική Γερμανία έβαλε σε εφαρμογή το περίφημο σχέδιο της «τελικής λύσης», τον αφανισμό δηλαδή των Εβραίων. Στα στρατόπεδα συγκέντρωσης στο Άουσβιτς (φωτ. δίπλα), στο Νταχάου και αλλού συγκεντρώθηκαν εκατοντάδες χιλιάδες Εβραίοι απ' όλη την Ευρώπη, με σκοπό να εξοντωθούν. Ανάμεσά τους και χιλιάδες Εβραίοι της Ελλάδας (φωτ. κάτω). Το Ολοκαύτωμα των Εβραίων ανήκει στα τραγικότερα συμβάντα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

► **1**
**Οι
Γερμανοί
κατακτη-
τές μπαί-
νουν στη
Θεσσα-
λονίκη**

▲ **Γερμανοί
αλεξιπτωτιστές
πέφτουν στην Κρήτη,
Αθήνα, Πολεμικό
Μουσείο**

3

◀ Οι
Γερμανοί
κατακτητές
στην Ακρόπο-
λη

Ερωτήματα

- Για ποιους λόγους ήταν απαραίτητη η κατάκτηση της Ελλάδας προτού οι Γερμανοί προχωρήσουν προς τη Σοβιετική Ένωση;
- Με τη βοήθεια του δασκάλου σας, να σχολιάσετε τις υπογραμμισμένες φράσεις του Γάλλου φιλοσόφου Καμύ, που περιέχονται στην Πηγή 1.

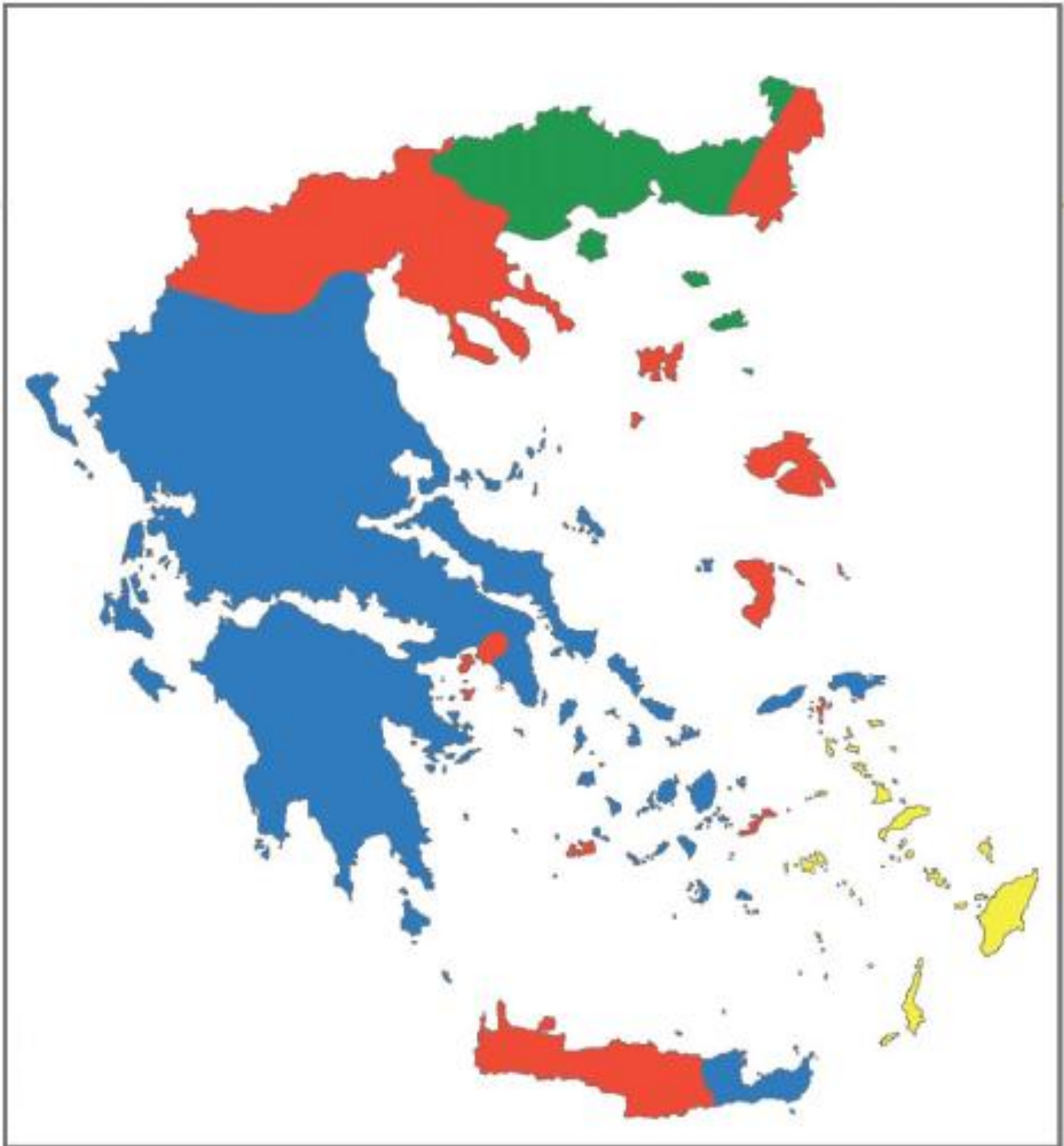
Κεφάλαιο 9

Μια δεκαετία αγώνων και θυσιών για την ελευθερία (1941-1949)

Η κατοχή της Ελλάδας κράτησε ως τον Οκτώβριο του 1944 και προκάλεσε πολλά δεινά στον ελληνικό λαό. Οι Έλληνες όμως αντιστάθηκαν στους κατακτητές. Λίγο μετά την Απελευθέρωση, η χώρα οδηγήθηκε σε Εμφύλιο Πόλεμο.

Τριπλή κατοχή της Ελλάδας από τις Δυνάμεις του Άξονα (1941-1944)

 Γερμανική κατοχή

 Ιταλική κατοχή

 Βουλγαρική κατοχή

 Δωδεκάνησα (ιταλική
κτήση πριν τον πόλεμο)

 Η Ελλάδα διαιρεμένη σε ζώνες κατοχής

▲ Οκτώβριος 1944. Η στιγμή της απελευθέρωσης. Ο πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου υψώνει την ελληνική σημαία στον ιερό βράχο της Ακρόπολης, Αθήνα, ΕΛΙΑ

Κατοχή

1941

1946-1949

Οκτώβριος 1944

1941: Η Ελλάδα καταλαμβάνεται από τη Γερμανία, την Ιταλία και τη Βουλγαρία

Οκτώβριος 1944: Απελευθέρωση της Ελλάδας

1946-1949: Εμφύλιος Πόλεμος

Οι Γερμανοί, αφού κατέλαβαν την Ελλάδα, κράτησαν την Αθήνα, την Κεντρική Μακεδονία, την Κρήτη και το σιδηροδρομικό δίκτυο, παραχώρησαν τμήματα της Μακεδονίας και της Θράκης στους συμμά-

χους τους Βουλγάρους και την υπόλοιπη χώρα στους Ιταλούς.

Η περίοδος της τριπλής Κατοχής ήταν η αφετηρία μεγάλης δοκιμασίας για τον ελληνικό λαό. Ιδιαίτερα τον πρώτο χειμώνα του 1941-1942 η πείνα μάστιζε τους κατοίκους στις μεγάλες πόλεις. Τα θύματα υπήρξαν χιλιάδες, ιδιαίτερα μάλιστα υπέφεραν τα μικρά παιδιά.

Ταυτόχρονα με την Κατοχή ξεκίνησε και η αντίσταση των κατακτημένων Ελλήνων. Στις 30 Μαΐου του 1941 δύο φοιτητές, ο Μανώλης Γλέζος και ο Απόστολος Σάντας, κατέβασαν τη γερμανική σημαία από την Ακρόπολη, τραυματίζοντας με την πράξη τους αυτή το γόητρο των κατακτητών. Λίγους μήνες αργότερα, με την ηθική και υλική υποστήριξη της Βρετανίας, δημιουργήθηκαν τρεις αντιστασιακές οργανώ-

σεις, το Ε.Α.Μ./Ε.Λ.Α.Σ. σε όλη σχεδόν τη χώρα, ο Ε.Δ.Ε.Σ. που έδρασε κυρίως στην Ήπειρο και η Ε.Κ.Κ.Α. Κορυφαίο κατόρθωμα της κοινής ελληνικής αντιστασιακής δράσης ήταν η ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοποτάμου (25 Νοεμβρίου 1942). Με την καταστροφή της καθυστέρησε ο ανεφοδιασμός των στρατευμάτων του Άξονα, που πολεμούσαν στην Αφρική.

Οι πράξεις αντίστασης προκάλεσαν όμως τα αντίποινα των κατ'ακτητών. Η τρομοκρατία, το κάψιμο ολόκληρων χωριών όπως τα Καλάβρυτα, το Δίστομο, το Μεσόβουνο, οι Πύργοι και η Κάνδανος καθώς και οι μαζικές εκτελέσεις υπήρξαν το βαρύ τίμημα της ελευθερίας.

Στα τέλη του 1944 η τετραετής σχεδόν Κατοχή έφτασε στο τέλος της. Οι Γερμανοί και οι σύμμαχοι

τους, νικημένοι στα πεδία των μαχών, αποσύρθηκαν από την Ελλάδα. Τον Οκτώβριο του 1944 η ελληνική Κυβέρνηση, που είχε καταφύγει στη Μέση Ανατολή, επέστρεψε στην Αθήνα. Ήταν η στιγμή της Απελευθέρωσης.

Ωστόσο, νέα δεινά περίμεναν τον ελληνικό λαό. Οι ελληνικές πολιτικές δυνάμεις παρέμεναν διχασμένες: από τη μια ο βασιλιάς και η αναγνωρισμένη από τους Συμμάχους ελληνική Κυβέρνηση και από την άλλη το Ε.Α.Μ., που από τον Μάρτιο του 1944 είχε σχηματίσει δική του κυβέρνηση στην ορεινή Ελλάδα. Λάθη και παραλείψεις των δύο πλευρών καθώς και παρεμβάσεις των ξένων Δυνάμεων οδήγησαν τελικά σε Εμφύλιο Πόλεμο. Ο Εμφύλιος ξέσπασε το 1946 και «μάτωσε» την Ελλάδα για τρία ολόκλη-

ρα χρόνια. Ο αδελφοκτόνος πόλεμος τερματίστηκε στα τέλη του καλοκαιριού του 1949, με την ήττα του Δημοκρατικού Στρατού, πολλές χιλιάδες θύματα και ανυπολόγιστες καταστροφές. Μπορεί οι ένοπλες συγκρούσεις να τελείωσαν, αλλά τα τραύματα στις ψυχές των Ελλήνων παρέμειναν ανοιχτά για πολλές ακόμη δεκαετίες.

Γλωσσάρι

Ε.Α.Μ.: Εθνικό Απελευθερωτικό Μετωπο. Ήταν η ισχυρότερη αντιστασιακή οργάνωση.

Ε.Δ.Ε.Σ.: Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος.

Ε.Κ.Κ.Α.: Εθνική και Κοινωνική Απελευθέρωση.

Μέση Ανατολή: Περιοχή που περιλαμβάνει εδάφη της βορειοανατολικής Αφρικής και της νοτιοδυτικής

Ασίας.

Δημοκρατικός Στρατός: Στράτευμα που δημιουργήθηκε από το Κ.Κ.Ε. στη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου

 Οι πηγές αφηγούνται...

1. Στην κηδεία του ποιητή Κωστή Παλαμά, τον χειμώνα του 1943, πλήθος κόσμου έψαλλε τον εθνικό ύμνο και διαδήλωσε την οργή του ενάντια στους κατακτητές. Ο Άγγελος Σικελιανός απήγγειλε το παρακάτω ποίημα:

«Ηχήστε οι σάλπιγγες... Καμπάνες βροντερές, δονήστε σύγκορμη τη χώρα πέρα ως πέρα... Βογκήστε τύμπανα πολέμου... Οι φοβερές σημαίες, ξεδιπλωθείτε στον αέρα! Σ' αυτό το φέρετρο ακουμπά η Ελλάδα! Ένα βουνό με δάφνες αν υ-

**ψώσουμε ως το Πήλιο κι ως την
Ώσσα,
κι αν το πυργώσουμε ως τον
έβδομο ουρανό, ποιόν κλεί, τι κι αν
το πεί η δικιά μου γλώσσα;**

**Μα εσύ Λαέ, που τη φτωχή σου τη
μιλιά,
Ήρωας την πήρε και την ύψωσε ως
τ' αστέρια,
μεράσου τώρα τη θεϊκή φεγγοβολιά
της τέλειας δόξας του, ανασήκωσ'
τον στα χέρια**

**γιγάντιο φλάμπουρο κι απάνω από
μας που τον υμνούμε με καρδιά
αναμμένη, πες μ' ένα μόνο
ανασασμόν: "Ο Παλαμάς!", ν' αντι-
βογκήσει τ' όνομά του η οικουμένη!**

**Ηχήστε οι σάλπιγγες... Καμπάνες
βροντερές,**

**δονήστε σύγκορμη τη χώρα πέρα
ως πέρα...**

**Βογκήστε τύμπανα πολέμου... Οι
φοβερές σημαίες, ξεδιπλωθείτε
στον αέρα!**

**Σ' αυτό το φέρετρο ακουμπά η
Ελλάδα! Ένας λαός, σηκώνοντας
τα μάτια του τη βλέπει...
κι ακέριος φλέγεται ως με τ' άδυτο ο
Ναός,
κι από ψηλά νεφέλη Δόξας τονε
σκέπει.**

**Τι πάνωθέ μας, όπου ο άρρητος
παλμός της αιωνιότητας, αστράφτει
αυτήν την ώρα
Ορφέας, Ηράκλειτος, Αισχύλος,
Σολωμός την άγια δέχονται ψυχή
την τροπαιοφόρα,**

**που αφού το έργο της θεμέλιωσε
βαθιά στη γην αυτήν με μιαν ισόθεη
Σκέψη,
τον τρισμακάριο τώρα πάει ψηλά
τον Ίακχο
με τους αθάνατους θεούς για να
χορέψει.**

**Ηχήστε οι σάλπιγγες... Καμπάνες
βροντερές,
δονήστε σύγκορμη τη χώρα πέρα
ως πέρα...
Βόγκα Παιάνα! Οι σημαίες οι
φοβερές της Λευτεριάς ξεδιπλω-
θείτε στον αέρα!».**

**2. Απόσπασμα από τον λόγο της
Απελευθέρωσης που εκφώνησε ο
πρωθυπουργός Γεώργιος Παπαν-
δρέου στο Σύνταγμα, στις 18
Οκτωβρίου 1944
«Ασπαζόμεθα την ιεράν γην της**

ελευθέρας πατρίδος! Οι βάρβαροι, αφού εβεβήλωσαν, επυρπόλησαν και εδήωσαν, επί τρία και ήμισυ έτη, πιεζόμενοι πλέον από την γενικήν συμμαχικήν νίκην και την εθνικήν μας αντίστασιν, τρέπονται εις φυγήν. Και η κυανόλευκος κυματίζει μόνη εις την Ακρόπολιν. Από τα βάθη της ιστορίας οι Ελληνικοί αιώνες πανηγυρίζουν την επάνοδον της Ελευθερίας εις την αρχαίαν Πατρίδα της. Και στεφανώνουν την Γενεάν μας. Διότι ολόκληρος ο λαός μας υπήρξεν αγωνιστής της Ελευθερίας. Δεν ευρίσκεται ασφαλώς εις την κατεχόμενην Ευρώπην άλλο παράδειγμα τόσον καθολικής αντιστάσεως και τόσον ακλονήτου αισιοδοξίας διά την τελικήν Νίκην».

3. Μαρτυρία Γερμανού αξιωματικού για την καταστροφή

του χωριού Χορτιάτης Θεσσαλονίκης από τους Γερμανούς

«...Ολόκληρο το χωριό μυρίζει πυρκαγιά και θάνατο. Κάποιες τέφρες βγάζουν ακόμα καπνούς. Είναι αδύνατο να γίνει ακριβής εκτίμηση του αριθμού των νεκρών. Εμείς τους υπολογίζουμε γύρω στους 200-300, ενώ οι χωρικοί μιλούν για 500-600».

Στράτος Ν. Δορδανάς, Το αίμα των αθών: Αντίποινα των γερμανικών αρχών Κατοχής στη Μακεδονία, 1941-1944, Αθήνα 2007, σ. 540.

Ματιά στο παρελθόν

Ο Εμφύλιος Πόλεμος

Ο Εμφύλιος Πόλεμος υπήρξε μία από τις πιο τραγικές σελίδες της ελληνικής Ιστορίας. Χιλιάδες Έλληνες αλληλοσκοτώθηκαν, πολλοί περισσότεροι πήραν το δρόμο της προ-

σφυγιάς, ενώ οι πληγές του αδελφοκτόνου πολέμου βασάνιζαν για πολλές δεκαετίες την ελληνική κοινωνία. Αυτόν τον βαθύ πόνο του ελληνικού λαού αποτυπώνει και το τραγούδι «του νεκρού αδελφού», που έγραψε και μελοποίησε ο συνθέτης Μίκης Θεοδωράκης:

«Δυο γιους είχες μανούλα μου
δυο δέντρα, δυο ποτάμια,
δυο κάστρα Βενετσιάνικα,
δυο δυόσμους, δυο λαχτάρες.

Ένας για την ανατολή
κι ο άλλος για τη δύση
κι εσύ στη μέση μοναχή μιλάς,
ρωτάς, μιλάς, ρωτάς τον ήλιο.

Ήλιε που βλέπεις τα βουνά
που βλέπεις τα ποτάμια
όπου θωρείς τα πάθη μας
και τις φτωχές μανούλες.

Αν δεις τον Παύλο φώναξε
και τον Ανδρέα πες μου.

Μ' έναν καημό τ' ανάστησα μ' έναν
λυγμό τα γέννου.

Μα κείνοι παίρνουνε βουνά
διαβαίνουνε ποτάμια
ο ένας τον άλλο ψάχνουνε
για ν' αλληλοσφαγούνε.

Κι εκεί στο πιο ψηλό βουνό,
στην πιο ψηλή ραχούλα
σιμά κοντά πλαγιάζουνε
κι όνειρο κι όνειρο ίδιο βλέπουν.

Στης μάνας τρέχουνε κι οι
δυο το νεκρικό κρεβάτι.

Μαζί τα χέρια δίνουνε της
κλείνουνε τα μάτια.

**Και τα μαχαίρια μπήγουνε βαθιά
μέσα στο χώμα.
Κι απέκει ανέβλυσε νερό
να πεις να ξεδιψάσεις».**

▲ Διαδήλωση στην Αθήνα εναντίον των δυνάμεων Κατοχής στις 25 Μαρτίου 1942, φωτ. Κ. Μεγαλοκονόμου

▲
Η γέφυρα του Γοργοποτάμου που ανατινάχθηκε από τις αντιστασιακές δυνάμεις, φωτ. Αρχείο ΔΟΛ

3

◀ Γερμανοί στρατιώτες στο κατεστραμμένο Δίστομο, συλλογή Σπ. Μελετζή

4

▲ Η κηδεία του Κωστή Παλαμά, στις 28 Φεβρουαρίου 1943, εξελίχθηκε σε κορυφαία αντιστασιακή πράξη εναντίον των κατακτητών. Τρίτος από αριστερά διακρίνεται ο ποιητής Άγγελος Σικελιανός, φωτ. Κ. Μεγαλοκονόμου

5

▲ Συσσίτιο για τα πεινασμένα παιδιά της Αθήνας το 1943, Αθήνα, φωτ. Ι. Ευαγγελίδη, ΕΛΙΑ

6

▲ Η απελευθέρωση των Δωδεκανήσων. Τμήμα της Βασιλικής Φρουράς παρελαύνει στη Ρόδο, φωτ. Κ. Μεγαλοκονόμου

7

◀ Η αντίσταση ενάντια στους κατακτητές την περίοδο της τριπλής Κατοχής εμφανίζεται ως συνέχεια της Επανάστασης του 1821. Σκίτσο που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Ριζοσπάστη στις 25 Μαρτίου 1945

Ερωτήματα

- Ποιες ήταν οι συνθήκες ζωής των Ελλήνων στη διάρκεια της Κατοχής;
- Ποια έκταση έλαβε η Εθνική Αντίσταση κατά των κατακτητών στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου;

Περιεχόμενα 5ου τόμου

ΕΝΟΤΗΤΑ Ε

Η Ελλάδα στον 20^ο αιώνα

- 2. Το κίνημα στο Γουδί και η κυβέρνηση Βενιζέλου.....5**
- 3. Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι.....17**
- 4. Η Ελλάδα στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.....38**
- 5. Η Μικρασιατική Εκστρατεία και η Καταστροφή.....57**
- 6. Ο Μεσοπόλεμος.....79**
- 7. Το Αλβανικό Έπος.....93**
- 8. Η γερμανική επίθεση+ και ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος.....110**
- 9. Μια δεκαετία αγώνων και θυσιών για την ελευθερία (1941 -1949).....126**

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

**Απαγορεύεται η αναπαραγωγή
οποιοδήποτε τμήματος αυτού του
βιβλίου, που καλύπτεται από
δικαιώματα (copyright), ή η χρήση
του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς
τη γραπτή άδεια του Υπουργείου
Παιδείας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ -
ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.**